

บทที่ 2

วรรณกรรมและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

2.1 แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยว

2.1.1 ความหมายของการท่องเที่ยว

การท่องเที่ยวเป็นกิจกรรมอย่างหนึ่งของมนุษย์ ซึ่งกระทำเพื่อผ่อนคลายความตึงเครียดจากกิจกรงานประจำ โดยปกติการท่องเที่ยวจะหมายถึง การเดินทางจากที่หนึ่งไปยังอีกที่หนึ่งโดยไม่คำนึงว่าระยะทางนั้นจะใกล้หรือไกล และการเดินทางนั้น จะมีการค้างแรมหรือไม่

ปรีชา แดงโรจน์ (2544: 29-30) ได้อ้างถึง คำนิยามการท่องเที่ยวขององค์การสหประชาชาติ ที่ได้จัดประชุมว่าด้วยการเดินทางและท่องเที่ยว ณ กรุงโรม เมื่อปี พ.ศ. 2506 ไว้ว่าหมายถึง กิจกรรมที่มีเงื่อนไขเกี่ยวข้องอยู่ 3 ประการ คือ 1) ต้องมีการเดินทาง 2) ต้องมีสถานที่ปลายทางที่ประสงค์จะไปเยี่ยมเยือน และ 3) ต้องมีจุดมุ่งหมายของการเดินทาง และได้อธิบายเพิ่มเติมของจุดมุ่งหมายของการเดินทางท่องเที่ยวไว้ว่า การเดินทางท่องเที่ยวต้องมีใช้เพื่อการประกอบอาชีพ และการไปอยู่ประจำ และเป็นไปเพื่อวัตถุประสงค์อย่างใดอย่างหนึ่งหรือหลายอย่างดังต่อไปนี้ ได้แก่ เพื่อพักผ่อนในวันหยุด เพื่อวัฒนธรรมหรือศาสนา เพื่อการศึกษา เพื่อการกีฬาและบันเทิง เพื่อชมประวัติศาสตร์และความสนใจพิเศษ เพื่องานอดิเรก เพื่อเยี่ยมเยือนญาติมิตร เพื่อวัตถุประสงค์ทางธุรกิจ และเพื่อเข้าร่วมประชุมหรือสัมมนา

ชูสิทธิ์ ชูชาติ (2542: 3) กล่าวว่า การท่องเที่ยว หมายถึง การเดินทางออกจากบ้านพักเป็นการชั่วคราว ระยะเวลาสั้น เพื่อเยี่ยมเยือนญาติมิตร หรือวัตถุประสงค์อื่นๆ ทางด้านท่องเที่ยว

นิคม จารุมณี (2535: 1) กล่าวว่า การท่องเที่ยว หมายถึง การเดินทางจากที่หนึ่งที่มีจุดหมายที่อยู่อาศัย ไปยังอีกที่หนึ่งถือเป็นแหล่งท่องเที่ยว เพื่อเปลี่ยนบรรยากาศและสิ่งแวดล้อมโดยมีแรงกระตุ้น (Motivator) จากความต้องการในด้านกายภาพ ด้านวัฒนธรรม ด้านการปฏิสัมพันธ์ และด้านสถานะหรือเกียรติคุณ

ธรรมนุญ ประจวบเหมาะ (2533: 3) กล่าวว่า การท่องเที่ยวเป็นกิจกรรมนันทนาการรูปแบบหนึ่งที่มีการเดินทางเข้ามาเกี่ยวข้อง โดยมีการเดินทางจากที่หนึ่งที่มีจุดหมายที่อยู่อาศัยไปยังอีกที่หนึ่งถือเป็นแหล่งท่องเที่ยวเพื่อเปลี่ยนบรรยากาศ และสิ่งแวดล้อม

วินิจ วีรยางกูร (2532: 6) กล่าวว่า การท่องเที่ยว หมายถึง การเดินทางออกจากที่หนึ่งไปสู่สถานที่อื่นๆ เช่น การเดินทางออกจากบ้านตามปกติ และการเดินทางเพื่อไปอาศัยที่อื่นๆ

ประเสริฐ วิทยารัฐ (2530: 3) กล่าวว่า การท่องเที่ยวเป็นสินค้าที่มีความแตกต่างจากสินค้าอื่นๆ คือผู้ซื้อ หรือนักท่องเที่ยวต้องมาหาสินค้าด้วยตนเองแทนที่สินค้าจะไปหาซื้อ สำหรับตัวสินค้าก็มีความแตกต่างจากสินค้าทั่วไป คือ ผู้ซื้อ ไม่สามารถเก็บสินค้าไว้เป็นสมบัติได้ แต่ผู้ซื้อจะได้รับความรื่นรมย์ ความพึงพอใจ ความแปลกใหม่ ประเทืองปัญญา พักผ่อน สนุกสนาน ความคุ้มค่าของผู้ซื้อ จึงอยู่ที่ความรู้สึกพึงพอใจ ประทับใจ และมีการบอกเล่าถึงความประทับใจแก่ผู้อื่นเพื่อชักชวนให้เกิดการเดินทางท่องเที่ยว

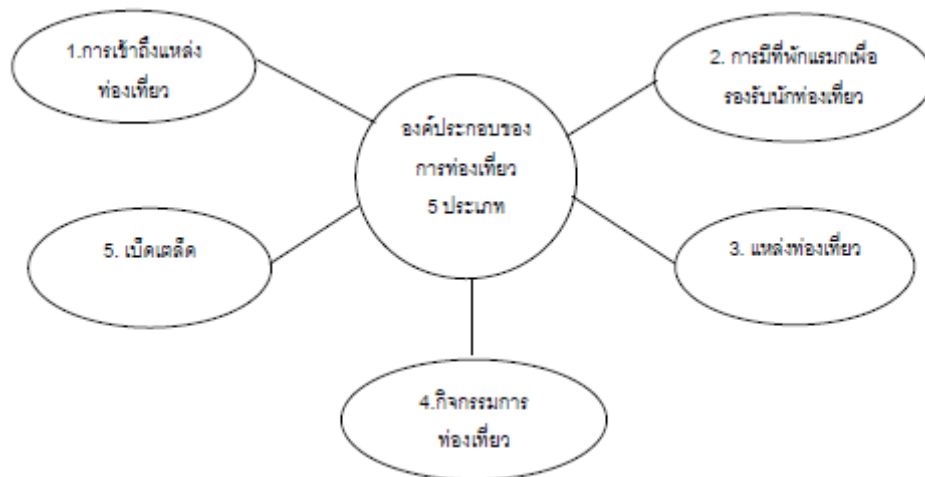
แมคอินทอช และโกลด์เนอร์ (McIntosh; & Goeldner 1984: 132-135) กล่าวว่า การท่องเที่ยวเป็นผลรวมของปรากฏการณ์ต่าง ๆ และความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้น จากปฏิสัมพันธ์ระหว่าง

นักท่องเที่ยวกับธุรกิจบริการต่าง ๆ ซึ่งเกี่ยวข้องกับกิจกรรมหรือสร้างความพอใจให้กับนักท่องเที่ยวหรือผู้มาเยือน

จี และชอย (Gee ;&Choy 1989: 98-101) กล่าวว่า การท่องเที่ยวเป็นการเดินทางที่ทำให้นักท่องเที่ยวมีความเพลิดเพลินสนุกสนาน โดยที่นักท่องเที่ยวนั้นเองคือนักท่องเที่ยวที่เดินทางนั้น การท่องเที่ยว หมายถึง การเดินทางจากที่อยู่อาศัยปกติไปยังสถานที่ต่าง ๆ เป็นการชั่วคราวด้วยความสมัครใจ และพึงพอใจของผู้เดินทางเพื่อการพักผ่อนหย่อนใจ และเปลี่ยนแปลงสิ่งแวดล้อม

2.1.2 องค์ประกอบของการท่องเที่ยว

การท่องเที่ยวเป็นอุตสาหกรรมใหญ่ที่มีองค์ประกอบเป็นอุตสาหกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องทั้งทางตรงและทางอ้อมจำนวนมาก ได้แก่ อุตสาหกรรมการขนส่ง อุตสาหกรรมอาหารและเครื่องดื่ม อุตสาหกรรมที่พักแรม อุตสาหกรรมนันทนาการ อุตสาหกรรมการผลิตสินค้าและบริการข้างเคียงต่าง ๆ ซึ่งได้มีผู้กำหนดแนวคิดเกี่ยวกับองค์ประกอบของอุตสาหกรรมท่องเที่ยวไว้ดังนี้ พยอม ธรรมบุตร (เอกสารประกอบการสอน สถาบันพัฒนาการท่องเที่ยวเพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อม พ.ศ. 2549: 1 – 3) ได้แบ่งองค์ประกอบของการท่องเที่ยวเป็น 5 ประเภทดังนี้

แผนภูมิที่ 2.1 แสดงองค์ประกอบของการท่องเที่ยว

การท่องเที่ยวมีองค์ประกอบสำคัญ 5 ประเภท ได้แก่

2.1.2.1 การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว (Accessibility) ได้แก่ การมีระบบโครงสร้างพื้นฐานที่เหมาะสม เช่น สนามบิน ระบบคมนาคม ตลอดจนบริการด้านอุตสาหกรรมขนส่ง เช่น การขนส่งทางอากาศ ทางบก และทางน้ำ ซึ่งจะเอื้ออำนวยให้นักท่องเที่ยวสามารถเดินทางไปถึงจุดหมายปลายทาง (Destination) หรือแหล่งท่องเที่ยว (Attraction)

2.1.2.2 การมีที่พักแรมเพื่อรองรับนักท่องเที่ยว (Accommodation) ที่ต้องการค้างคืน ได้แก่ ที่พักประเภทต่าง ๆ เช่น โรงแรม รีสอร์ท เกสต์เฮาส์ โฮมสเตย์ ที่พักแรม ประเภทต่าง ๆ จะมีสิ่งอำนวยความสะดวกในระดับต่าง ๆ กันซึ่งจะทำให้มีราคาและบริการในระดับต่างกัน ได้แก่ ภัตตาคาร สรรวายน้ำ บาร์ ฟิตเนสเซ็นเตอร์ ซาวน่า ศูนย์กลางธุรกิจ และสิ่งอำนวยความสะดวกอื่น ๆ

2.1.2.3 แหล่งท่องเที่ยว (Attractions) นับเป็นองค์ประกอบที่มีความสำคัญสูงสุดของการเดินทาง เพราะเป็นจุดดึงดูดให้นักท่องเที่ยวเดินทางมาท่องเที่ยว แหล่งท่องเที่ยวอาจเป็นแหล่งธรรมชาติที่มีความโดดเด่น เช่น

ดอยอินทนนท์ ซึ่งมีความหลากหลายทางชีวภาพของเทือกเขาหิมาลัย หรือแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมประวัติศาสตร์ เช่น ปราสาทพนมรุ้งซึ่งแสดงถึงความรุ่งเรืองของอาณาจักรขอม ตลอดจนการท่องเที่ยวชนบทเพื่อสัมผัสวิถีชีวิตชาวบ้าน เรียนรู้ถึงภูมิปัญญาท้องถิ่น ตลอดจนโบราณสถานยุคเก่าแก่ก่อนประวัติศาสตร์ เช่น วัฒนธรรมบ้านเชียง เป็นต้น

2.1.2.4 กิจกรรมการท่องเที่ยว (Activities) และกิจกรรมนันทนาการ (Tourist Activities และ Recreational Activities) นับเป็นองค์ประกอบที่สำคัญในยุคปัจจุบันเพราะการท่องเที่ยวไม่ได้หมายถึงแค่การเดินทางไปชมโบราณสถาน อนุสาวรีย์ ความงดงามของธรรมชาติเท่านั้นแต่เป็นการที่นักท่องเที่ยวได้มีโอกาสทำกิจกรรมต่าง ๆ ได้แก่ การเดินป่าศึกษาระบบนิเวศเขตเส้นศูนย์สูตรในป่าดิบชื้น การล่องแก่งในแม่น้ำ ท่องถิ่น การปีนหน้าผา การดำน้ำ ในรูปแบบ Scuba Diving หรือ Snorkeling การพายเรือแคนูในบริเวณป่าชายเลน การตกปลาหมึกในทะเลลึก ตลอดจนการร่วมกิจกรรมกับชุมชนเจ้าบ้าน เช่น การดำนา การเกี่ยวข้าว การร่วมพิธีบายศรีสู่ขวัญ เป็นต้น ซึ่งกิจกรรมทั้งหมดจะเป็นประสบการณ์ (Experience) ที่อยู่ในความทรงจำของและกิจกรรมดังกล่าวมักก่อให้เกิดการกระจายรายได้

2.1.2.5 บริการเบ็ดเตล็ดทั้ง หุมดที่มีให้นักท่องเที่ยว (Ancillary) อาทิเช่น บริการด้านร้านอาหาร โรงพยาบาล ใประณีย์ สถานีบริการน้ำ มัน ร้านค้า ร้านขายของที่ระลึก ห้องสุขา ฯลฯ องค์ประกอบทั้ง 5 ประการควรปรากฏอยู่บนระบบฐานข้อมูลการจัดการการท่องเที่ยวของแหล่งท่องเที่ยวทุกแหล่งที่เป็นจุดหมายปลายทาง (Destination Management System: DMS)

2.1.3 นักท่องเที่ยว

เป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุดของการท่องเที่ยว เพราะเป็นผู้ก่อให้เกิดการท่องเที่ยวขึ้น ดังนั้น นักท่องเที่ยวจึงเป็นปัจจัยสำคัญที่องค์กรและหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวทั้งระดับประเทศและระดับโลก จะทำการศึกษาวิจัยและเก็บข้อมูลเกี่ยวกับนักท่องเที่ยว เพื่อนำมาวางแผนในการพัฒนาการท่องเที่ยวต่อไป การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยแบ่งลักษณะนักท่องเที่ยวออกเป็น 3 แบบ โดยขึ้น อยู่กับเงื่อนไขเวลาและสถานที่ดังนี้

(การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย 2533: 19-20)

2.1.3.1 นักท่องเที่ยวนานาชาติ (Inbound Tourists) ทั้ง ท่องเที่ยวที่เดินทางมาให้ประเทศไทยและพำนักร้อยกว่า 1 วัน และไม่มากไปกว่า 60 วัน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการท่องเที่ยวพักผ่อน รักษาสุขภาพ เยี่ยมญาติ ดูงาน มาศึกษา ประชุมสัมมนา เป็นตัวแทนนักกีฬา เป็นต้น

2.1.3.2 นักท่องเที่ยวที่เดินทางไปต่างประเทศ (Outbound Tourist) หมายถึง ชาวไทยที่เดินทางท่องเที่ยวไปต่างประเทศและพำนักอยู่ในประเทศนั้น น้อยกว่า 1 ปี

2.1.3.3 นักท่องเที่ยวภายในประเทศ (Domestic Tourist) หมายถึง ทั้ง ชาวไทยและชาวต่างประเทศที่อาศัยอยู่ในประเทศไทยเดินทางจากจังหวัดที่ตนอยู่ไปยังจังหวัดอื่นๆ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการเดินทางมิใช่เพื่อหารายได้ในสถานที่ไปเยือน ระยะพำนักร้อยกว่า 60 วันการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยได้ใช้คำว่านักท่องเที่ยวตามลักษณะแตกต่างกันดังนี้

- 1) นักทัศนจรภายในประเทศ (Excursionists) เป็นบุคคลที่เดินทางไปตามจังหวัดต่าง ๆ โดยไม่ค้างคืน
- 2) นักท่องเที่ยวที่เดินทางไปยังหรือมาจากต่างประเทศ (Tourists) ไปพำนักรที่ประเทศที่ไปเยือนไม่น้อยกว่า 1 ปี
- 3) นักท่องเที่ยวที่เดินทางไปประเทศอื่นที่มีแหล่งที่อยู่อาศัยเป็นการชั่วคราว (Visitors) และพำนักอยู่ไม่เกิน 24 ชั่วโมง

2.1.4 การเปลี่ยนแปลงแนวคิดด้านการท่องเที่ยว (Tourism Planning: 5 Schools of Thought)

สถาบันพัฒนาการท่องเที่ยวเพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ปี 2542 ได้กล่าวถึงวิวัฒนาการด้านการท่องเที่ยวจากในอดีตเป็นแบบมวลชนมาถึงแบบเชิงนิเวศในปัจจุบัน เริ่มต้นจาก พ.ศ. 2493 – 2503 (1950-1960) การท่องเที่ยวเป็นแบบกลุ่มใหญ่ (Mass Tourism) ทุกคนชอบท่องเที่ยวมาก ไปกันเป็นกลุ่มใหญ่ หาคความสนุกสนานเพลิดเพลินจากธรรมชาติ โดยไม่สนใจสิ่งแวดล้อมแหล่งท่องเที่ยวถูกใช้และเกิดผลกระทบมากมาย ผู้ประกอบการขอมิประโยชน์แต่ฝ่ายเดียวเรียกว่า ยุค Boosterism ในปี พ.ศ. 2504 – 2513 (1961-1970) เกิดอุปสงค์ อุปทาน มีความต้องการแหล่งท่องเที่ยวมาก การพัฒนาเศรษฐกิจมุ่งแต่วัตถุมากกว่าสนใจสิ่งแวดล้อม และมีนักการเงินใช้เงินต่อเงิน ทำให้เศรษฐกิจฟองสบู่ ในปี พ.ศ. 2514 – 2523 (1971 - 1980) การท่องเที่ยวเริ่มเปลี่ยนแปลง แหล่งท่องเที่ยวต้องมีพื้นฐานการจัดการโดยคำนึงถึงสิ่งแวดล้อม, การวางแผนการใช้ที่ดิน และมีกิจกรรมที่ให้เกิดผลกระทบน้อยที่สุด ในปี พ.ศ. 2524 – 2533 (1981 -1990) การท่องเที่ยวเปลี่ยนแปลงเป็นการต้องอยู่บนพื้นฐานของชุมชน คือให้ชุมชนมีส่วนร่วม, ให้ชุมชนมีอำนาจในการจัดการแหล่งท่องเที่ยวด้วยตนเอง และมีความรู้สึกเป็นเจ้าของ หวงแหนแหล่งท่องเที่ยวนั้น และในปี พ.ศ. 2534 – 3549 (1991 - 2006) การท่องเที่ยวเป็นแบบเชิงนิเวศ และพัฒนาต่อมาเป็นแบบบูรณาการอย่างยั่งยืนในปัจจุบัน

2.2 แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

2.2.1 ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ มาจากคำ ว่า“Ecotourism” ซึ่งเป็นคำผสมกันระหว่าง Ecology หรือ นิเวศวิทยา กับคำว่า Tourism หรือการท่องเที่ยว นอกจากนี้ในวงการท่องเที่ยวยังมีการใช้ภาษาอังกฤษอื่นๆที่สำคัญได้แก่ “Nature Tourism” หรือ “Biotourism” หรือ “Green Tourism” เพื่อบ่งบอกให้เห็นว่าเป็นการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน อย่างไรก็ตาม และความหมายของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ถูกกำหนดขึ้นจากบุคคลและกลุ่มคนต่าง ๆ ขึ้นมาอย่างมากมาย ทั้งในและต่างประเทศการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (2540:5) ให้ความหมายไว้ว่าการท่องเที่ยวเชิงนิเวศหมายถึง การท่องเที่ยวไปในแหล่งธรรมชาติที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น แหล่งวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศ โดยมีกระบวนการเรียนรู้ทางสิ่งแวดล้อม ภายใต้การจัดการสิ่งแวดล้อม และการท่องเที่ยวอย่างมีส่วนร่วมทั้งท้องถิ่น เพื่อมุ่งเน้นให้เกิดสำนึกต่อการรักษาระบบนิเวศอย่างยั่งยืน

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (2539: 15) ใช้คำว่ากรท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ให้ความหมายว่าเป็นการเดินทางไปยังสถานที่ท่องเที่ยวแห่งใดแห่งหนึ่ง โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการศึกษาและเพลิดเพลินไปกับทัศนียภาพ สภาพธรรมชาติ สภาพสังคม วัฒนธรรม วิถีชีวิตของคนไทยในท้องถิ่น บนพื้นฐานของความรู้และความรับผิดชอบต่อระบบนิเวศ

นักวิชาการไทย 3 ท่าน (วัลลีพันธ์ สติวิทยุทธการ; สำอังกค์ หิรัญบุรณะ; และพยอม ธรรมบุตร. 2538: 3) ให้ความหมายว่า เป็นการท่องเที่ยวที่ให้ความสำคัญกับธรรมชาติสิ่งแวดล้อม ต้องอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และวัฒนธรรมเหล่านั้น ให้ดีที่สุดเพื่อให้เกิดการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน ทั้งในเชิงเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อมโดยไม่ให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมหรือกระทบน้อยที่สุดรวมถึงการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี ค่านิยม ตลอดจนวิถีชีวิตเอกลักษณ์ของท้องถิ่น ต้องให้การศึกษาก่อนที่นักท่องเที่ยวจะมาถึงในจิตสำนึกของแต่ละคนให้ตระหนักถึงความจำเป็นและความสำคัญอย่างยิ่งยวดในอนาคตอันจะถดถอยสภาพแวดล้อมรอบตัวเราไว้ ประชาชนในพื้นที่ต้องมีส่วนร่วมในการวางแผนการตัดสินใจ และสามารถได้รับผลประโยชน์จากการท่องเที่ยว ต้องคำนึงถึงความพอใจของนักท่องเที่ยวเป็นสำคัญ

เสรี วังสไพจิตร (2537: 22) ให้ความหมายว่า การท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นรูปแบบของการพัฒนาการท่องเที่ยวให้เจริญเติบโตไปในทิศทางที่เหมาะสม โดยรักษาสภาพแวดล้อมที่ดึงดูดและดึงดูดใจให้คงอยู่ควบคู่ไปกับการพัฒนาที่มุ่งอนุรักษ์คุณค่าของธรรมชาติ เป็นการพัฒนาโดยถือว่าการท่องเที่ยวเป็นส่วนหนึ่งของสิ่งแวดล้อมในระบบนิเวศ สามารถใช้ประโยชน์จากสิ่งแวดล้อมของระบบนิเวศโดยไม่ให้เป็นการเปลี่ยนแปลงหรือทำลาย

ภราเดช พยัฆวิเชียร (2537: 29) ให้ความหมายว่า เป็นการท่องเที่ยวที่ส่งเสริมการอนุรักษ์พยายามให้เกิดผลกระทบในเชิงลบต่อสิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมน้อยที่สุด และในขณะเดียวกันก็ทำให้เกิดผลของความรู้ ความเข้าใจร่วมกันระหว่างนักท่องเที่ยวกับสิ่งแวดล้อมวัฒนธรรมและธรรมชาติกับชุมชนท้องถิ่นหรือสังคมที่ตนเองเข้าไปอยู่

ศรียพร สมบุญธรรม (2536:53) ให้ความหมายว่า การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ มีความหมายเช่นเดียวกับ กรีนทัวร์ริซึม (Green tourism) นั่นคือ เป็นรูปแบบการท่องเที่ยวที่ช่วยส่งเสริมการอนุรักษ์ธรรมชาติวัฒนธรรม รวมทั้งพยายามลดผลกระทบจากกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวต่อสภาพแวดล้อมให้น้อยที่สุด

สุวิทย์ ยอดมณี (2536:3) ใช้คำว่า “นิเวศทัศน์” หมายความว่า การพานักท่องเที่ยวไปที่ใดที่หนึ่งที่มีสภาพธรรมชาติสมบูรณ์ และที่พานักท่องเที่ยวเข้าไปต้องมีความสามารถที่จะอธิบายทางวิชาการให้นักท่องเที่ยวได้เข้าใจสิ่งต่าง ๆ ว่ามีความสัมพันธ์กันอย่างไร

พงศธร เกษสำลี (2530: 40) ใช้คำว่า อีโคทัวร์ (Ecotour) หรือ นิเวศสัญจร พร้อมให้ความหมายว่าเป็นการนำเอาการท่องเที่ยวมาประสานเข้ากับความรู้ความเข้าใจในหลักวิชานิเวศวิทยา โดยนอกจากจะเดินทางท่องเที่ยวไปตามแหล่งท่องเที่ยวทั่ว ๆ ไปแล้ว ยังมุ่งที่จะศึกษาสภาพแวดล้อมของเส้นทางที่ผ่านไปด้วย เป็นการท่องเที่ยวเพื่อความเพลิดเพลิน และได้รับความรู้พร้อมกัน

เฮคเตอร์ ซี ลาซูลเลน (Hector Ceballos Lascurain, 1998: 118) แห่งสหภาพสากลว่าด้วยการอนุรักษ์ (International Union for the Conservation of Nature and Natural Resources: IUCN) เป็นบุคคลแรกที่กำหนดความหมายของการท่องเที่ยวไว้ว่า การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เป็นการท่องเที่ยวรูปแบบหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับการเดินทางไปยังแหล่งธรรมชาติ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อชื่นชม ศึกษา เรียนรู้ และเพลิดเพลินไปกับทัศนียภาพ พืชพันธุ์ สัตว์ป่า ตลอดจนลักษณะทางวัฒนธรรมที่ปรากฏในแหล่งธรรมชาติเหล่านั้น

อลิซาเบธ บู (Elizabeth Boo. 1991:114-115) เป็นผู้ทีคลุกคลีอยู่กับงานวิจัยการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในลาตินอเมริกาและหมู่เกาะแคริบเบียน พร้อมกันเขียนรายงานเรื่อง “Ecotourism: The

Potentials and Pitfalls” ได้ให้คำนิยามของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศไว้ว่า การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เป็นการท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่เอื้อ ประโยชน์ต่อการอนุรักษ์ อันเนื่องมาจากการมีรายได้สำหรับการดูแลรักษาพื้นที่ การสร้างงานให้ชุมชนหรือท้องถิ่น และการสร้างจิตสำนึกด้านสิ่งแวดล้อม

คอสตาส คริสต์ (Costas Christ. 2002: 23) ให้ความหมายว่า เป็นการท่องเที่ยวในพื้นที่ ธรรมชาติ พร้อมกับอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมไปด้วย และช่วยสร้างสวัสดิการให้ชุมชนท้องถิ่น และยังได้กล่าวอีกว่า นักท่องเที่ยวสับสนคำว่าท่องเที่ยวธรรมชาติกับคำว่าท่องเที่ยวเชิงนิเวศซึ่งไม่เหมือนกัน เพราะการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นการท่องเที่ยวที่รับผิดชอบต่อสังคม และสิ่งแวดล้อมนักท่องเที่ยวเชิงนิเวศต้องใช้ ธรรมชาติ และปฏิบัติต่อสัตว์ป่าอย่างยั่งยืน และยังต้องบริจาคเงินช่วยเหลือเพื่อเป็นทุนในการอนุรักษ์ รวมทั้ง เพื่อให้คนในชุมชนมีฐานะดีขึ้น

อลิซาเบธ สตาค. (Elizabeth Stark. 1993:78) ให้ความหมายว่า เป็นรูปแบบของการท่องเที่ยวที่พัฒนาขึ้น เพื่อก่อให้เกิดความยั่งยืนของสถานที่ท่องเที่ยว โดยไม่ทำลายสภาพแวดล้อม ปราศจากสิ่งพุ่มเพื อยต่าง ๆ มีเพียงสิ่งจำเป็นในการท่องเที่ยวเท่านั้น หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “การท่องเที่ยวธรรมชาติ” (Natural Travel)

แคลร์ เอ กันน์ (Clare A Gunn 1994:48) ได้กล่าวว่า การท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นรูปแบบของการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนสามารถทำให้มีการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติควบคู่ไปกับการพัฒนาการท่องเที่ยวได้ โดยให้ความสำคัญต่อการท่องเที่ยวตามแหล่งธรรมชาติ และวัฒนธรรมชุมชนท้องถิ่น ทั้งนี้ต้องคำนึงถึงสิ่งแวดล้อมและเศรษฐกิจด้วย

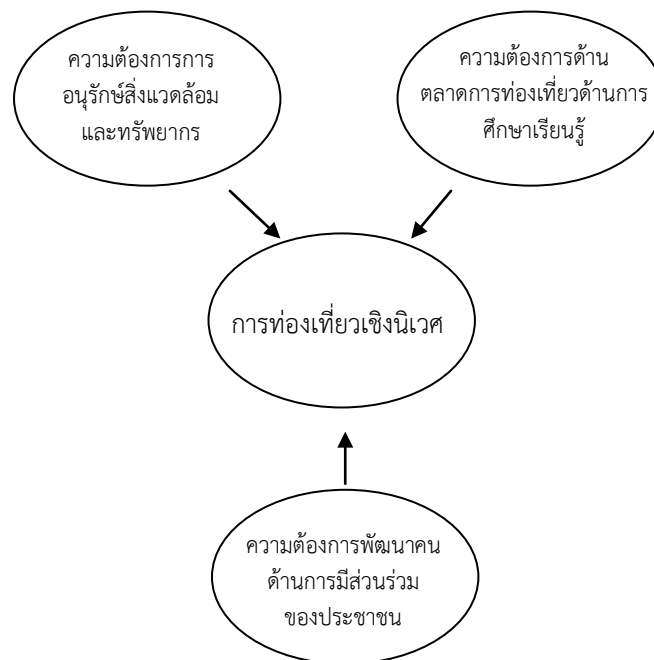
2.2.2 สาเหตุที่ทำให้การท่องเที่ยวแบบเดิมมาเป็นการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

เนื่องจากการท่องเที่ยวแบบเน้นปริมาณนำเศรษฐกิจมาสู่ประเทศกำลังพัฒนา แต่การท่องเที่ยวแบบนี้ทำให้เกิดการทำลายสิ่งแวดล้อมโดยขาดจิตสำนึก สร้างมลภาวะให้ธรรมชาติขาดการป้องกันแก้ไข เกิดผลกระทบไปทั่วโลก องค์การท่องเที่ยวโลก หรือ WTO ได้กล่าวไว้ในหนังสือชื่อ Tourism, Ecotourism and Protected Area โดย (Lascurain. 1996: 14) ว่า “ การท่องเที่ยวเป็นหนึ่งในปรากฏการณ์ทางการเมือง วัฒนธรรม สังคม และเศรษฐกิจที่สำคัญของศตวรรษที่ 20 ประเทศทั้งหลายไม่ควรจะทำให้มันแตกต่างกัน” และเสริมว่าประชาคมโลกมองแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติของแต่ละประเทศโดยรวมเหมือนเป็นสมบัติของโลก นักท่องเที่ยวทุกคนมีสิทธิ์มาดู มาชื่นชม และสัมผัสความงดงาม ความน่าทึ่ง ดูแล้วเกิดความคิด เกิดความสนใจ เกิดความพอใจ ทุกประเทศจึงควรร่วมมือกันอนุรักษ์ ส่วนใดเสียหายก็ควรปรับปรุงแก้ไขให้ธรรมชาติกลับคืนมาอย่างเดิมเพื่อประโยชน์ของคนรุ่นหลัง จึงเกิดกระแสความคิดที่สำคัญต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน 3 ด้าน คือ

1. กระแสความต้องการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมท้องถิ่น
2. กระแสความต้องการของนักท่องเที่ยวในการศึกษาเรียนรู้ธรรมชาติวิทยาและสิ่งแวดล้อมเพิ่มขึ้น
3. กระแสความต้องการให้ประชาชนในท้องถิ่น เจ้าของแหล่งท่องเที่ยวได้มีส่วนร่วมในการจัดการเพื่อให้เกิดการรับผิดชอบต่อสังคมและได้รับผลประโยชน์ร่วมกัน

จากกระแสความคิด 3 ประการนี้ ทำให้เกิดแนวความคิดการพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวแนวใหม่ที่ ป้องกันผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและเพื่อรักษาระบบนิเวศของธรรมชาติ นั่นคือ Green tourism หรือ Ecotourism ซึ่งเป็นรูปแบบการท่องเที่ยวที่มีกรอบและโครงสร้างเล็กๆ รวมกัน แล้วสามารถนำไปสู่การ

พัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนได้ (All tourism should be sustainable tourism : Dowling, 1995) นักวิชาการจากสมาคมส่งเสริมการท่องเที่ยวภาคพื้นแปซิฟิก (PATA) องค์การการท่องเที่ยวโลก (WTO) และนักวิชาการในอุตสาหกรรมทั้งจากยุโรป สหรัฐอเมริกา ต่างให้คำจำกัดความของ Ecotourism บนพื้นฐานองค์ประกอบว่าเป็นการท่องเที่ยวที่มีความรับผิดชอบ (Responsible) ในแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติ (Natural-based tourism) มีการจัดการสิ่งแวดล้อม (Environmental management) และการให้ความรู้การศึกษาธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (Environmental education-based tourism) โดยประชาชนในท้องถิ่นจะต้องมีส่วนร่วมในการจัดการ (Community based participation) ร่วมคิด ร่วมดำเนินการ ได้รับผลประโยชน์ และบำรุงรักษา เพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างมีคุณภาพ และประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีอุตสาหกรรมท่องเที่ยวของประเทศไทยก็อยู่ในสภาพเดียวกัน จึงได้รับเอาแนวความคิดต่อการจัดรูปแบบการท่องเที่ยวใหม่คือ Ecotourismเข้ามาเผยแพร่ ครั้งนั้น ฝ่ายวางแผนและพัฒนาการท่องเที่ยว การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) ยังมิได้บัญญัติศัพท์ แต่ต้องการให้รูปแบบการท่องเที่ยวที่รักษาธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม อันเป็นการท่องเที่ยวที่มีคุณภาพได้เผยแพร่และรับรู้สู่สาธารณชนทุกระดับ จึงนำเสนอความหมายเป็นการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ หมายถึงการอนุรักษ์ทั้งธรรมชาติและวัฒนธรรมท้องถิ่น ต่อมาในปีพ.ศ.2540 ราชบัณฑิตสภาได้แปลความหมายของคำว่า Ecotourism หมายถึงการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ซึ่งเป็นการท่องเที่ยวเพื่อรักษาระบบนิเวศ และตรงกับความหมายด้วย ได้ใช้คำนี้มาโดยตลอด

แผนภูมิที่ 2.2 กระแสความต้องการการเปลี่ยนแปลงการท่องเที่ยว

2.2.3 องค์ประกอบหลักที่สำคัญของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

2.2.3.1 องค์ประกอบด้านพื้นที่เป็นลักษณะเฉพาะประการหนึ่งของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ คือ การมุ่งเน้นในแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติเพื่อประสานการท่องเที่ยวกับความพอใจในการเรียนรู้และสัมผัสกับระบบนิเวศ

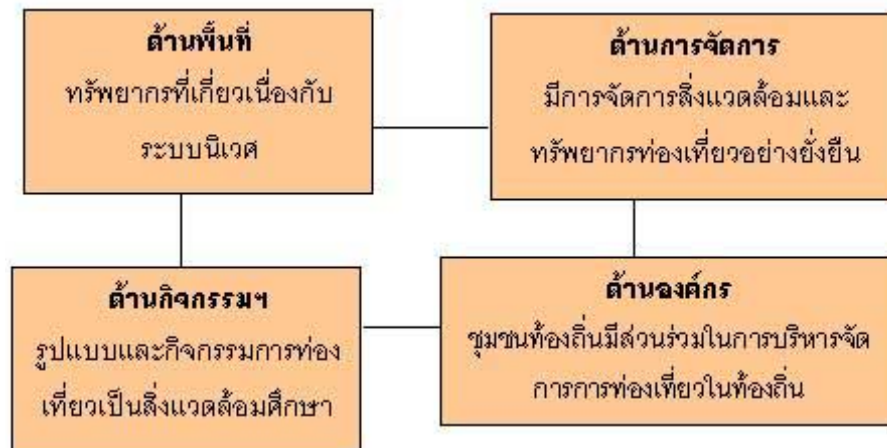
(Eco-system) อาจมีบางแห่งที่รวมเอาลักษณะวัฒนธรรมที่มีวิถีชีวิตแบบธรรมชาติ หรือเป็นส่วนหนึ่งในระบบนิเวศของแหล่งท่องเที่ยวอื่นๆ ไว้ (Nature-based tourism) โดยเฉพาะ แม้ว่าจะมีความคาบเกี่ยวกันในพื้นที่ก็ตามในทำนองเดียวกันการท่องเที่ยวในแหล่งธรรมชาติ (Natural tourism) จึงไม่ใช่การท่องเที่ยวเชิงนิเวศทั้งหมด ทั้งนี้ต้องขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ของการจัดการการท่องเที่ยว นั้น ๆ ด้วย อาจเป็นการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น (Identity or Authentic or Endemic or Unique) ธรรมชาตินั้นอาจรวมถึงแหล่งวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศ (Eco-system) ในพื้นที่ด้วยตัวอย่างเช่น จุดหมายปลายทางที่ดอยอ่างกาหลวง อุทยานแห่งชาติดอยอินทนนท์ เราจะต้องผ่านหมู่บ้านชาวเขาเผ่าม้งขุนกลาง ซึ่งมีวิถีชีวิตอยู่กับป่าผืนนั้นด้วย เป็นต้น

2.2.3.2 องค์ประกอบด้านการจัดการ เป็นการท่องเที่ยวที่มีความรับผิดชอบต่อ (Responsible travel) โดยไม่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและอัตลักษณ์ท้องถิ่น ซึ่งมีการจัดการที่ยั่งยืนครอบคลุมไปถึงการอนุรักษ์ทรัพยากร การจัดการสิ่งแวดล้อม การป้องกันและกำจัดมลพิษ และควบคุมการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างมีขอบเขต จึงเป็นการท่องเที่ยวที่มีการจัดการอย่างยั่งยืน (Sustainably managed tourism) เพื่อให้เกิดเป็นการท่องเที่ยวที่มีความรับผิดชอบต่อ (Responsibly travel) ที่ไม่มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมท้องถิ่น

2.2.3.3 องค์ประกอบด้านกิจกรรมและกระบวนการ เป็นการท่องเที่ยวที่มีกระบวนการเรียนรู้ (Learning process) โดยมีการให้การศึกษาเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมและระบบนิเวศของแหล่งท่องเที่ยว เป็นการเพิ่มพูนความรู้ ประสบการณ์ ความประทับใจเพื่อสร้างจิตสำนึกที่ถูกต้องกับผู้เกี่ยวข้อง นักท่องเที่ยว ประชาชนท้องถิ่น และผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยว จึงเป็นการท่องเที่ยวด้านสิ่งแวดล้อมศึกษา

(Environmental education-based tourism)

2.2.3.4 องค์ประกอบด้านการมีส่วนร่วม เป็นการท่องเที่ยวที่มีการคำนึงถึงการมีส่วนร่วมของประชาชนท้องถิ่นหรือชุมชนท้องถิ่น (Involvement of local community or People participation) ที่มีบทบาทในมีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็น ร่วมวางแผน ร่วมปฏิบัติตามแผน และร่วมได้รับประโยชน์อย่างเสมอภาค คอยติดตามตรวจสอบ รวมถึงร่วมบำรุงรักษาทรัพยากรท่องเที่ยว อันจะก่อให้เกิดผลประโยชน์ในท้องถิ่น ทั้งการกระจายรายได้ การยกระดับคุณภาพชีวิต และการได้รับผลตอบแทน เพื่อนำกลับมาบำรุงรักษาและจัดการแหล่งท่องเที่ยวด้วย ในที่สุดแล้ว ท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการควบคุมการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างมีคุณภาพท้องถิ่นในที่นี้เริ่มต้นจากระดับฐานราก (Grass root) คือองค์กรชุมชนจนถึงการปกครองส่วนท้องถิ่น และอาจรวมไปถึงการมีส่วนร่วมของผู้ที่เกี่ยวข้อง จึงเป็นการท่องเที่ยวอย่างมีส่วนร่วมของชุมชน (Community participation-based tourism) หากการท่องเที่ยวใดมีองค์ประกอบที่สมบูรณ์ตามลักษณะดังกล่าวข้างต้น จัดได้ว่าเป็นการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่สมบูรณ์ หากขาดหรือปราศจากข้อใดข้อหนึ่งไปความสมบูรณ์จะลดน้อยลงจนอาจกลายเป็นการท่องเที่ยวรูปแบบอื่นๆ

แผนภูมิที่ 2.3 องค์ประกอบของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

จากความหมายและแนวคิดข้างต้นสถาบันการท่องเที่ยวเพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมได้ให้ลักษณะสำคัญของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศว่ามีหลักการพื้นฐาน 5 อย่าง โดยมีรายละเอียดดังนี้

1. ต้องอยู่บนพื้นฐานของธรรมชาติ (Nature-Based Tourism) หมายถึง ต้องเจาะจงเรื่องชีววิทยา ลักษณะกายภาพของแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติ และวัฒนธรรม ศึกษาเรื่องการอนุรักษ์ การวางแผน การพัฒนา การจัดการด้านท่องเที่ยว เพราะทั้งหมดเป็นพื้นฐานอยู่กับธรรมชาติ

2. ต้องทำให้ระบบนิเวศยั่งยืน (Ecological Sustainable Tourism) หมายถึง เป็นการท่องเที่ยวที่ประกอบด้วยเศรษฐกิจที่ยั่งยืน สังคมที่ยั่งยืน และสิ่งแวดล้อมยั่งยืน การทำแหล่งท่องเที่ยวยั่งยืนเป็นกุญแจดอกสำคัญ นำไปสู่การจัดการกิจกรรมของมนุษย์ นอกจากนั้นยังเป็นการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างยั่งยืนที่ยอมรับกันในการจัดการด้านธรรมชาติวิทยา เป็นการพัฒนาด้านศักยภาพในการรับรองและคุณภาพของแหล่งท่องเที่ยว ซึ่งจะทำให้สิ่งแวดล้อมคงอยู่ และไม่ได้รับความเสียหาย

3. ต้องศึกษาสิ่งแวดล้อมในระบบนิเวศ (Environmentally Educative Tourism) เป็นการศึกษาสิ่งแวดล้อมและแปลความหมาย สิ่งนี้เป็นเครื่องมือสำคัญสร้างความสนุกสนานและให้ประสบการณ์การท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างมีความหมาย ช่วยดึงดูดผู้คนที่ปรารถนาจะมีส่วนร่วมให้ปฏิบัติต่อสิ่งแวดล้อมอย่างมีสำนึก โดยพัฒนาความคิด จิตใจ ความรู้ลึกซึ้งชมต่อสิ่งแวดล้อมการศึกษาเรื่องนี้จะมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวและชุมชน ซึ่งช่วยให้กิจกรรมในแหล่งท่องเที่ยวอยู่ได้อย่างยั่งยืน การแปลความหมายช่วยให้นักท่องเที่ยวเห็นภาพในการพิจารณาสิ่งแวดล้อมได้อย่างชัดเจน ซึ่งให้ทั้งคุณค่าทางวัฒนธรรมและธรรมชาติพอ ๆ กัน

4. ต้องให้ชุมชนมีรายได้ (Locally Beneficial Tourism) เป็นการให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม ถือว่าไม่เพียงแต่ให้ประโยชน์กับชุมชน และสิ่งแวดล้อมเท่านั้น แต่ยังช่วยพัฒนาคุณภาพของประสบการณ์การท่องเที่ยว ชุมชนในท้องถิ่นมักให้ความร่วมมือกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศด้วยการให้ความรู้ ให้บริการให้ความสะดวก และขายผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น ผลประโยชน์เหล่านี้จะมีน้ำหนักกว่าที่การท่องเที่ยวเชิงนิเวศจะมีให้ต่อแหล่งท่องเที่ยว และสิ่งแวดล้อม การท่องเที่ยวเชิงนิเวศช่วยก่อให้เกิดรายได้ไว้จัดการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว นอกเหนือไปจากผลต่อสังคม และวัฒนธรรมท้องถิ่น เงินบริจาคมก็เป็นทุนช่วยเหลือ

โครงการอนุรักษ์ได้ เช่น ช่วยเหลือนักวิจัยที่มาเก็บรายละเอียดหรือวิเคราะห์ข้อมูลเรื่องแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

5. ต้องให้นักท่องเที่ยวมีความพอใจ (Tourist Satisfaction) ความพอใจเป็นสิ่งที่สำคัญต่อนักท่องเที่ยว ข

แมคอินทอช (McIntosh; 1975:176 อ้างอิงจาก Pearce. 1991) กล่าวว่ามนุษย์มี Fulfillment Needs เรื่องการท่องเที่ยวซึ่งเรียกว่า Travel Needs Ladder ซึ่งหมายถึง ขั้นตอนของความพึงพอใจการท่องเที่ยว เช่น พอใจในเรื่องของความปลอดภัย พอใจในเรื่องของความมั่นคงทางสังคม พอใจในข้อมูลการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่ถูกต้อง พอใจกับการจัดประสบการณ์การท่องเที่ยวที่เหมาะสม พอใจความคาดหวังที่เป็นจริงให้กับนักท่องเที่ยว ถึงอย่างไรก็ตาม ความพึงพอใจควรเป็นอันดับรองจากการอนุรักษ์

2.2.4 วัตถุประสงค์ของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

หลังจากที่การท่องเที่ยวแบบ Mass Tourism มาถึงจุดที่ธรรมชาติรับไม่ได้ เพราะมีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม ช่วงนั้น เกิดนักอนุรักษ์ที่มีอุดมคติ และมีวัตถุประสงค์ด้านสิ่งแวดล้อมได้แพร่กระจายความคิดออกไปอย่างกว้างขวาง และบางประเทศรวมกลุ่มกันเป็นองค์กรอนุรักษ์ระดับชาติถึงนานาชาติ ทุกกลุ่มมีวัตถุประสงค์เดียวกัน คือ มีความคิดที่จะปกป้องและรักษาสภาพของแหล่งท่องเที่ยวที่เสื่อมโทรมทั่วโลกให้ยั่งยืน โดยตั้ง ความประสงค์ที่จะนำการท่องเที่ยวเชิงนิเวศมาแก้ปัญหาการท่องเที่ยวแบบดั้งเดิม เน้นการรักษาสิ่งแวดล้อม สร้างจิตสำนึกให้นักท่องเที่ยว จัดกิจกรรมให้เป็นการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน และปรับปรุงคุณภาพชีวิตของคนในท้องถิ่น ให้สอดคล้องกับอุดมการณ์ด้านอนุรักษ์

พระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ในหนังสือเรื่อง ในหลวงกับสิ่งแวดล้อมไทย

(2545: 20) ทรงให้พระราชวินิจฉัยว่า “ความเสื่อมโทรมของทรัพยากร หมายถึงการสูญเสียองค์ประกอบในระบบนิเวศ และสิ่งแวดล้อม ทำให้ระบบนิเวศทำหน้าที่ไม่สมบูรณ์”

2.2.5 แนวโน้มของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

ปัจจุบันการท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้รับการผลักดันและส่งเสริมให้เป็นองค์ประกอบสำคัญอย่างหนึ่งของการพัฒนาอย่างยั่งยืน และสามารถให้เป็นเครื่องมือหรือมาตรการหนึ่งในการส่งเสริมเพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรชีวภาพ ซึ่งมีแนวโน้มว่าจะลดน้อยหรือเสื่อมโทรมลงอันเป็นผลจากการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ และจากแนวโน้มสองประการ คือ แนวโน้มเกี่ยวกับการอนุรักษ์และความเปลี่ยนแปลงเรื่องอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวทำให้เกิดแนวคิดเรื่องการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Elizabeth Boo. 1991:148) ซึ่งมีสาระสำคัญดังนี้

2.2.5.1 แนวโน้มเรื่องการอนุรักษ์ การที่ประชากรเพิ่มขึ้น และภาวะทางเศรษฐกิจถดถอยในหลายประเทศ กิจกรรมการพัฒนาต่าง ๆ เช่น การทำไม้ การทำเหมืองแร่ และการเกษตรเกิดขึ้นรอบๆ และภายในพื้นที่ ที่อนุรักษ์ส่งผลกระทบอย่างรุนแรงต่อระบบนิเวศจนทำให้ทรัพยากรธรรมชาติเสื่อมโทรมในช่วงทศวรรษที่ผ่านมาประเทศกำลังพัฒนา จึงพยายามผสมผสานเรื่องการอนุรักษ์เข้ากับการพัฒนาทางเศรษฐกิจ โดยการใช้ประโยชน์พื้นที่ ที่อนุรักษ์ที่ได้จัดตั้ง ขึ้นให้เป็นแหล่งพัฒนาทางเศรษฐกิจและสังคมควบคู่ไปกับการสงวนรักษาระบบนิเวศตามธรรมชาติโดยการส่งเสริมการท่องเที่ยวในพื้นที่อนุรักษ์ อย่างเช่นในอุทยานแห่งชาติ ด้วยความเชื่อว่า การท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นความเชื่อที่ว่าท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์เป็นทางเลือกหนึ่งที่เปิดโอกาสให้มีการจ้างงานและการสร้างรายได้จำนวนมากทั้ง ในระดับท้องถิ่นและระดับชาติ ตลอดจนเป็นแรงผลักดันให้กลุ่มอนุรักษ์และประชาชนทั่วไปยอมรับว่าการ

ท่องเที่ยวที่มีการวางแผนที่ดีมีศักยภาพใช้เป็นเครื่องมือในการสนับสนุนการอนุรักษ์อุทยานแห่งชาติและพื้นที่อนุรักษ์อื่นๆได้เป็นอย่างดี

2.2.5.2 แนวโน้มเรื่องการท่องเที่ยว สำหรับแนวโน้มเรื่องการท่องเที่ยวปรากฏชัดในระยะ 7-8 ปีที่ผ่านมาได้มีการเปลี่ยนแปลงวิธีการใช้เวลาว่างในการเดินทางท่องเที่ยวโดยมีแนวโน้มว่าต้องการการท่องเที่ยวแบบผจญภัย เข้าไปมีส่วนร่วมและสัมผัสกับธรรมชาติอย่างแท้จริงนอกจากนี้นักท่องเที่ยวยังอยากศึกษาหาความรู้เกี่ยวกับสถานที่ที่ไปเยือนตั้ง แต่เรื่องระบบนิเวศจนถึงชนิดพรรณพืชหรือสัตว์ที่หายากหรือกำลังสูญพันธุ์และประเด็นปัญหาด้านการอนุรักษ์ เช่น

การสูญเสียทรัพยากรป่าไม้ การลักลอบล่าสัตว์ป่า เป็นต้น ดังจะเห็นได้จากจำนวนนักท่องเที่ยวในเขตอุทยานแห่งชาติที่เพิ่มสูงขึ้น ตามลำดับ ความเปลี่ยนแปลงดังกล่าวนี้ มีสาเหตุสำคัญมาจากการตื่นตัวและให้ความสนใจเกี่ยวกับคุณภาพสิ่งแวดล้อมและการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ

จากแนวโน้มสองประการนี้จึงส่งผลให้เกิดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศขึ้น ดังนั้น การท่องเที่ยวเชิงนิเวศจึงมีความหมายมากกว่าการท่องเที่ยวให้แหล่งธรรมชาติเพียงอย่างเดียว แต่หมายรวมถึงการท่องเที่ยวที่มีการอนุรักษ์ควบคู่ไปด้วย และแนวโน้มทั้ง 2 ประการที่ได้กล่าวมาแล้ว จากการศึกษาเพื่อกำหนดนโยบายการท่องเที่ยว และรักษาระบบนิเวศ สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย ยังระบุว่าแนวโน้มจากกระแสความต้องการพัฒนาคน โดยการมีส่วนร่วมของประชาชนที่มาจากประชาชนพื้นฐาน อันเป็นหลักประกันที่จะให้การพัฒนาที่มีทิศทางที่ถูกต้อง มีการกระจายรายได้ที่เหมาะสมเป็นไปตามความต้องการของผู้ที่อยู่ในพื้นที่มากขึ้นดังนั้นในการวิจัยครั้งนี้การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ หมายถึง การเดินทางไปยังแหล่งธรรมชาติหรือแหล่งวัฒนธรรมอย่างมีความรับผิดชอบโดยไม่ทำให้เกิดการทำลายสภาพแวดล้อมและระบบนิเวศ มีวัตถุประสงค์ในการศึกษาหาความรู้เพื่อให้เกิดจิตสำนึกในการอนุรักษ์

สิ่งแวดล้อม มีการให้ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรม และจัดการการท่องเที่ยวแล้วจะต้องเกิดการกระจายรายได้สู่ชุมชนอีกด้วย

2.3 แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศด้านการเกษตรหรือการท่องเที่ยวเชิงเกษตร

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศแบ่งออกเป็น 5 ประเภท คือ การท่องเที่ยวเชิงการศึกษาธรรมชาติ (Nature Tourism) การท่องเที่ยวเชิงนิเวศทางทะเล (Marine Ecotourism) การท่องเที่ยวเชิงธรณีวิทยา (Litho Travel) การท่องเที่ยวเชิงเกษตร (Agro-tourism) การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพทางธรรมชาติ (Natural Health Tourism) เพียงแต่การท่องเที่ยวเชิงเกษตรเน้นที่การเดินทางไปยังพื้นที่เกษตรกรรมต่างๆ สถานที่ราชการ สถาบัน ที่มีงานวิจัยและพัฒนาเทคโนโลยี

การผลิตทางการเกษตร เพื่อชื่นชมทัศนียภาพทางธรรมชาติ ความสวยงาม ตลอดจนความสำเร็จและความเพลิดเพลินในกิจกรรมการเกษตรในลักษณะต่างๆทั้ง ในด้านการผลิต การแปรรูป และการจำหน่ายปัจจัยการผลิตทางการเกษตร แต่ก็เป็นการท่องเที่ยวที่ทำให้ได้รับความรู้ ได้ประสบการณ์ใหม่ๆ บนพื้นฐานความรับผิดชอบต่อและมีจิตสำนึกต่อการรักษาสภาพแวดล้อมของสถานที่นั้น ๆ เช่นเดียวกัน (วิลาวรรณ ภัทรสิริวงศ์. 2549)

2.3.1 ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงเกษตร

นำชัย ทนุผล (2543) ได้กล่าวถึงความหมายของการท่องเที่ยวเชิงเกษตรว่าหมายถึง การท่องเที่ยวที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อการเรียนรู้ และเข้าใจธรรมชาติ วัฒนธรรม และการเกษตร อันเกิดจากภูมิ

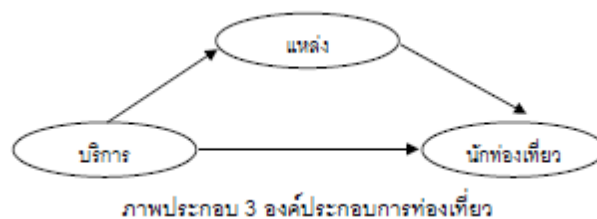
ปัญญาและวิถีชีวิตของคนในท้องถิ่น โดยเปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวได้สัมผัสกับธรรมชาติวัฒนธรรม และรูปแบบการทำเกษตรที่หลากหลายบนพื้นที่จริงของชุมชนท้องถิ่น ซึ่งจะยึดหลักแห่งการเคารพซึ่งศักดิ์ศรีของระบบนิเวศ และวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชน และเอื้ออำนวยประโยชน์และโอกาสทางเศรษฐกิจแก่ชุมชนท้องถิ่น

สุรเชษฐ์ เชษฐมาลี (2541) ให้ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงเกษตร ว่าหมายถึงการท่องเที่ยวที่นำนักท่องเที่ยวออกสู่พื้นที่ที่เป็นแหล่งพืชไร่ พืชสวน ชาวเกษตรกรจะเป็นผู้นำหรืออาจจะมีมัคคุเทศก์นำ แต่ควรมีการศึกษาเรียนรู้วิถีชีวิตของเกษตรกร รวมทั้งดำเนินงานในการทำกิจกรรมทางเศรษฐกิจ และบางครั้ง นักท่องเที่ยวเองสามารถที่จะเข้าไปร่วมช่วยเหลือเกษตรกรได้การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ให้ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงเกษตรว่าหมายถึงการเดินทางท่องเที่ยวไปยังพื้นที่ชุมชนเกษตรกรรมสวนเกษตรวนเกษตร สวนสมุนไพร ฟาร์มปศุสัตว์และสัตว์เลี้ยงแหล่งเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ ต่าง ๆ สถานที่ราชการ ตลอดจน สถาบัน การศึกษาที่มีงานวิจัยและพัฒนาเทคโนโลยี การผลิตทางการเกษตร ที่ทันสมัย ฯลฯ เพื่อชื่นชมความสวยงามความสำเร็จ และเพลิดเพลินในกิจกรรม ทางเกษตรในลักษณะต่าง ๆ ได้รับความรู้ ได้ประสบการณ์ใหม่ ๆ บนพื้นฐานความรับผิดชอบ และมีจิตสำนึกต่อการรักษาสภาพแวดล้อมของสถานที่นั้น

2.3.2 องค์ประกอบ และการจัดการการท่องเที่ยวเชิงเกษตร

ศูนย์ประสานงานส่งเสริมการท่องเที่ยวเกษตร (2543) นิยามการท่องเที่ยวเชิงเกษตรโดยใช้หลักการต่าง ๆ ในการศึกษาเพื่อกำหนดแนวทางการพัฒนาและจัดการการท่องเที่ยวเชิงเกษตร ดังนี้

2.3.3 การให้นิยามโดยใช้หลักองค์ประกอบ การท่องเที่ยวมีองค์ประกอบปัจจัยภายในที่สำคัญ 3 ประการ คือ แหล่งหรือสิ่งดึงดูดนักท่องเที่ยว บริการ และนักท่องเที่ยวจากการพิจารณาองค์ประกอบทั้ง 3 ประการในการท่องเที่ยวเชิงเกษตรดังภาพประกอบ 2 มีลักษณะดังนี้

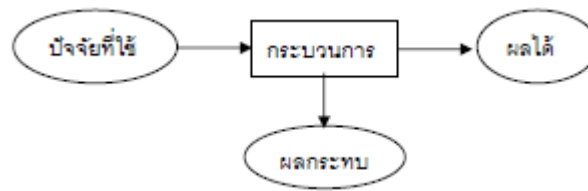
แผนภูมิที่ 2.4 องค์ประกอบของการท่องเที่ยว

แหล่ง หมายถึง กิจกรรมการเกษตรที่สามารถดึงดูดและเป็นที่สนใจของนักท่องเที่ยว

บริการ หมายถึง มีจัดไว้ให้รองรับเพื่อตอบสนองตามมาตรฐานความต้องการของนักท่องเที่ยว

นักท่องเที่ยว หมายถึง ผู้ต้องการได้รับความรู้และเพลิดเพลินมีความสามารถและยินดีจะจ่ายเพื่อเข้าถึงแหล่งและใช้บริการ

2.3.4 การให้นิยามโดยใช้หลักการเชิงระบบ พิจารณาว่าการท่องเที่ยวมีปัจจัยที่ใช้ (Input) กระบวนการ (process) และผลได้ (output) รวมทั้ง ผลข้างเคียงหรือผลกระทบ ดังแสดงในภาพประกอบ 4 ดังนี้

แผนภูมิที่ 2.5 การทำงานของระบบการท่องเที่ยวและปัจจัยที่เกี่ยวข้อง

2.3.4.1 ปัจจัยที่ใช้ หมายถึง ทรัพยากรแหล่งท่องเที่ยวที่มีกิจกรรมเกษตรเป็นหลัก

2.3.4.2 กระบวนการ หมายถึง การบริหาร และการจัดการไว้เพื่อรองรับการท่องเที่ยว

2.3.4.3 ผลได้ หมายถึง ความพึงพอใจของนักท่องเที่ยว และรายได้ของเกษตรกร

2.3.4.4 ผลกระทบ หมายถึง ผลที่เกิดขึ้นทั้งทางบวกและทางลบ

สรุปนิยาม และความหมายของการท่องเที่ยวเชิงเกษตรโดยพิจารณาจากหลักการเชิงระบบ คือ การท่องเที่ยวที่มีทรัพยากรแหล่งท่องเที่ยวที่มีกิจกรรมการเกษตรเป็นหลัก มีการบริหารและการจัดไว้เพื่อรองรับการท่องเที่ยวเพื่อให้เกิดความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวและสร้างรายได้แก่เกษตรกร และมีการจัดการผลกระทบที่เกิดขึ้น อย่างเป็นระบบ

นิยามการท่องเที่ยวเชิงเกษตรโดยหลักการจัดการทรัพยากรยั่งยืน เป็นหลักที่พิจารณาโดยคำนึงถึงหลักการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว ประกอบกับการคำนึงถึงปัญหาผลกระทบสิ่งแวดล้อม การมีส่วนร่วมของชุมชนและมีการจัดระบบบริหารและจัดการที่ดี จึงให้ความหมายการท่องเที่ยวเชิงเกษตรดังนี้

การท่องเที่ยวที่มุ่งเน้นความสนใจไปที่กิจกรรมการเกษตรเป็นหลัก มีการจัดการโดยใช้หลักการเชิงอนุรักษ์ โดยเกษตรกรและชุมชนเข้ามีส่วนร่วม มีการจัดระบบการบริหาร การจัดการคุณภาพโดยมุ่งให้บังเกิดผลทางด้านส่งเสริมการพัฒนาการเกษตร คุณภาพชีวิตของเกษตรกร การพักผ่อน และการศึกษาทางวัฒนธรรม และการรักษาสภาพแวดล้อมภาพรวมของการท่องเที่ยวเชิงเกษตรนั้นแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรจะเป็นเพียงจุดท่องเที่ยวเท่านั้น แต่การท่องเที่ยวเชิงเกษตรจะหมายรวมถึงองค์ประกอบทุกส่วนที่ทำให้เกิดการท่องเที่ยว ส่วนการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงเกษตรนอกจากการจัดส่วนผสมองค์ประกอบให้ได้สัดส่วนและทำหน้าที่อย่างสมบูรณ์แล้ว ยังต้องคำนึงถึงการจัดการหรือส่วนผสมของแหล่งท่องเที่ยวอื่นๆ เข้าด้วยกันเพื่อให้เกิดการจัดการการท่องเที่ยวเกิดขึ้นอย่างครบวงจร ดังภาพประกอบ

แผนภูมิที่ 2.6 แนวคิดการจัดการการท่องเที่ยวเชิงเกษตรอย่างเป็นระบบ

จากผลการศึกษาได้สรุปการท่องเที่ยวเชิงเกษตรเป็นดังนี้

- 1) เป็นการท่องเที่ยวที่มุ่งความสนใจไปยังกิจกรรมการเกษตร หรือสภาพแวดล้อมทางการเกษตรเป็นหลัก
- 2) เป็นการท่องเที่ยวที่แหล่งท่องเที่ยวมีวัตถุประสงค์ทางเกษตรเป็นหลัก
- 3) เป็นการท่องเที่ยวที่แหล่งท่องเที่ยวยังมีความพร้อมในการดำเนินการ สามารถควบคุมและดำเนินการปัจจัยภายนอกและภายใน
- 4) เป็นการท่องเที่ยวที่มีกลไกกระจายรายได้ไปยังเกษตรกร
- 5) เป็นการท่องเที่ยวที่ก่อให้เกิดความพึงพอใจต่อการได้รับความรู้ความเพลิดเพลิน เกิดการพักผ่อนหย่อนใจ การส่งเสริมการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมชาติดั้งนั้น ในการวิจัยครั้งนี้การท่องเที่ยวเชิงเกษตร หมายถึง การท่องเที่ยวที่มีกิจกรรมหลักด้านเกษตรเพื่อการดึงดูดและเป็นจุดสนใจของนักท่องเที่ยว มีการจัดกิจกรรมทำให้นักท่องเที่ยวมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมทางการเกษตร เรียนรู้ภูมิปัญญาและวิถีชีวิตของคนในท้องถิ่น โดยมีบริการที่พักหรือกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการเกษตรจัดไว้เพื่อตอบสนองตามมาตรฐานความต้องการของนักท่องเที่ยวให้ได้รับความรู้และความเพลิดเพลิน

2.4 แนวความคิดการท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรม

2.4.1 ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมนั้น มีนักวิชาการได้ให้ทัศนะไว้หลากหลาย ดังนี้คือ

สันติ เอื้อจงประสิทธิ์ (2549:63) กล่าวว่า การท่องเที่ยวทางศิลปวัฒนธรรมเป็นการแสดงรูปแบบของการดำเนินชีวิตของผู้คนในสังคม และได้ประยุกต์ปฏิบัติยึดถือสืบเนื่องมาตลอดจนกิจกรรมต่างๆ ที่ดึงดูดใจทางการท่องเที่ยว เช่น สภาพชีวิตริมแม่น้ำลำคลอง ตลาดน้ำเรือนแพ หมู่บ้านชาวเขา ศูนย์วัฒนธรรม สวนสนุก งานเทศกาลประเพณี ศิลปะการแสดงรำไพพรรณ แก้วสุริยะ (อ้างถึงใน รุ่งรัตน์ หัตถกรรม 2542:20) กล่าวว่า การท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมว่า หมายถึงการเดินทางท่องเที่ยวที่ได้รับความสนุกสนานเพลิดเพลินความรู้ความเข้าใจสภาพสังคม และวัฒนธรรม ได้รับประสบการณ์ใหม่ๆ จากการเดินทางเพื่อชมงานประเพณีต่างๆ ที่ท้องถิ่นนั้นๆ จัดขึ้นควบคู่กับการมีจิตสำนึกต่อการรักษาสภาพแวดล้อมและวัฒนธรรม

บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา (2542:5) กล่าวว่า การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเป็นการท่องเที่ยว เพื่อมุ่งการให้ความรู้และความภาคภูมิใจที่มุ่งเสนอลักษณะวัฒนธรรมประวัติศาสตร์ โบราณคดี และสถานที่ต่างๆ ที่มนุษย์สร้างขึ้น โดยเกี่ยวข้องกับความยั่งยืนของสังคม

พงศธร เกษสำลี (2543:5) กล่าวว่า วัฒนธรรมที่สัมพันธ์กับอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว ได้แก่ โบราณสถาน แหล่งประวัติศาสตร์ สถานที่สำคัญทางศาสนา และงานศิลปกรรมสถาปัตยกรรม นาฏศิลป์ และการละเล่นพื้นบ้าน เทศกาลงานประเพณี งานศิลปหัตถกรรมสินค้าท้องถิ่น ตลอดจนวิถีชีวิตความเป็นอยู่ และอภิปรัชญาของชาวไทย

Swarbrooke (1999 :306-308) กล่าวว่า การท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมเป็น การเดินทางเพื่อศึกษาและเรียนรู้ถึงวิถีทางการดำเนินชีวิต ประวัติศาสตร์ ศิลปะ และเทศกาลงานประเพณีต่างๆ ทั้งที่มีมานานแล้วและที่จัดขึ้นเป็นกาลเฉพาะ

Inskeep (1991:80) กล่าวว่า แหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมมีหลายประเภทได้แก่ แหล่งโบราณคดี ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมที่มีรูปแบบเฉพาะ เช่น ขนบธรรมเนียมประเพณีวิถีชีวิต การแต่ง

กาย ศิลปหัตถกรรม กิจกรรมทางเศรษฐกิจที่น่าสนใจ เช่น การปลูกชาหรือยางพาราความแตกต่างระหว่างในเมืองกับชนบท พิพิธภัณฑ์ เทศกาลต่างๆ รวมถึงการบันเทิง และกิจกรรมพักผ่อนหย่อนใจ ด้วยจากที่กล่าวมาข้างต้นสรุปได้ว่าการท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมเป็นการเดินทางที่ได้ความสนุกสนาน เพลิดเพลิน ความรู้ความเข้าใจและได้สัมผัสกับรูปแบบของการดำเนินชีวิตที่มีเอกลักษณ์เฉพาะทางด้านสภาพสังคม ประเพณี ทัศนคติ ศิลปะ ประวัติศาสตร์ โบราณคดี

2.4.2 รูปแบบของกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรม ประเพณีและกิจกรรมที่ส่งเสริมทางวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ถ่ายทอดการแสดงออกทางวัฒนธรรม และอารยธรรมของมวลมนุษยกลุ่มต่างๆ แบ่งออกได้ดังนี้

(สมบัติ กาญจนกิจ ,2541:31)

2.4.2.1 เทศกาล นักท่องเที่ยวสนใจเทศกาลต่างๆ เพื่อความสนุกสนานตื่นเต้นเล่นเกมส์ เช่น เทศกาลสงกรานต์ ลอยกระทง แห่บั้งไฟ ปีใหม่ เทศกาลไหว้พรจันทร์ของชาวจีน เป็นต้น

2.4.2.2 ศิลปะ นักท่องเที่ยวให้ความสนใจเดินทางท่องเที่ยวเพื่อชมศิลปะ เช่นภาพวาด รูปปั้น แกะสลัก ภาพเขียน สถาปัตยกรรม หรือแหล่งผลิตทางศิลปหัตถกรรม โดยจัดเป็นเทศกาล เพื่อดึงดูดความสนใจ เช่น เทศกาลดนตรีในนครเวียนนา สัปดาห์แห่งศิลปหัตถกรรมศิลปะอาชีพ

2.4.2.3 งานหัตถกรรม เช่น งานหัตถกรรมของชาวเขา ชาวเกาะ เครื่องปั้นดินเผาของ ชาวมอญ งานแกะสลัก เครื่องเฟอร์นิเจอร์ เครื่องเงิน เครื่องประดับ อัญมณี ซึ่งสิ่งเหล่านี้ทำให้ประเทศไทยมีชื่อเสียงทั่วโลก เพราะมีช่างหัตถกรรมที่มีความละเอียดอ่อน วิจิตรพิสดารดังนั้นงานด้านหัตถกรรมจึงเป็นกิจกรรมวัฒนธรรมที่เป็นจุดดึงดูดใจนักท่องเที่ยวนานาชาติเป็นต้น

2.4.2.4 ประเพณีและวิถีชีวิตพื้นบ้าน นักท่องเที่ยวต่างชาติและในประเทศมีความสนใจเป็นพิเศษเกี่ยวกับวิถีชีวิตและการแต่งกายของชาวบ้านในท้องถิ่นนั้น หรืออาจเรียกว่า “ประเพณีและชีวิตพื้นบ้าน” เช่น วิถีชีวิตริมคลอง การแต่งกายของชาวเขา การเลี้ยงช้างของชาวกูย

Inskeep (1991:80) กล่าวว่า แหล่งท่องเที่ยวทางศิลปวัฒนธรรมมีหลายประเภทได้แก่ แหล่งโบราณคดี ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมที่มีรูปแบบเฉพาะ เช่น ขนบธรรมเนียมประเพณีวิถีชีวิต การแต่งกาย ศิลปะ หัตถกรรม กิจกรรมทางเศรษฐกิจที่น่าสนใจ เช่น การปลูกชาหรือยางพาราความแตกต่างระหว่างในเมืองกับชนบท พิพิธภัณฑ์ เทศกาลต่างๆ รวมถึงความบันเทิงและกิจกรรมพักผ่อนหย่อนใจด้วยจากที่กล่าวมาข้างต้นสรุปได้ว่า รูปแบบของกิจกรรมการท่องเที่ยวทางศิลปวัฒนธรรมได้แก่ แหล่งโบราณคดี ประวัติศาสตร์ ประเพณีและวิถีชีวิตพื้นบ้าน ศิลปะ หัตถกรรม เทศกาลต่างๆ

2.5 แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของประเทศไทย

2.5.1 การเปลี่ยนแปลงแนวคิดเรื่องการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในประเทศไทยการเปลี่ยนแปลงแนวคิดจากการท่องเที่ยวมาเป็นการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเพิ่งเกิดขึ้น เมื่อประมาณ 40 ปีก่อน ประเทศไทยอยู่ในกลุ่มประเทศที่ด้อยพัฒนาเป็นสมัยของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ นายกรัฐมนตรีคนที่ 11 ผู้นำในยุคนั้น ได้เห็นประโยชน์ของการท่องเที่ยวในต่างประเทศว่าทำรายได้ให้กับประเทศเหล่านั้น ได้อย่างมหาศาล และพิจารณาว่าประเทศไทยมีศักยภาพพร้อมอยู่แล้วเหมือนกันสมควรพัฒนาเรื่องการท่องเที่ยวให้มีผลทางด้านเศรษฐกิจจึงออกพระราชกฤษฎีกาจัดตั้ง องค์การส่งเสริมการท่องเที่ยวขึ้น เมื่อวันที่ 15 มกราคม พ.ศ.2503 มีหน้าที่เชิญชวนและแนะนำให้นักท่องเที่ยวชาวไทยและชาวต่างประเทศได้มารู้จัก

แหล่งท่องเที่ยว และวัฒนธรรมประเพณีอันสวยงาม ปรากฏว่านักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศให้ความสนใจ และเข้ามาท่องเที่ยวในประเทศไทยเป็นจำนวนมากเกินความคาดหมายของทางภาครัฐ ขณะเดียวกันประเทศไทยก็ไม่ได้วางแผนป้องกันผลกระทบที่จะเกิดขึ้น ในแหล่งท่องเที่ยว ประกอบด้วย นักท่องเที่ยวขาดจิตสำนึกทั้งสองฝ่ายล้มตระหนักถึงความสามารถในการรองรับด้านกายภาพของแหล่งท่องเที่ยว และไม่ได้ตระหนักถึงการเปลี่ยนแปลงทางด้านนิเวศวิทยาที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ ถ้าพื้นที่ถูกพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยว กรณีที่ระบบนิเวศอ่อนแอ จะเกิดผลเสียทางด้านทรัพยากรธรรมชาติ พืชและสัตว์ อาจสูญพันธุ์ รวมถึงสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมชุมชน (มนัส สุวรรณ. 2530: 167-171)

2.5.2 แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

ประเทศไทยไม่สามารถใช้การท่องเที่ยวแบบเดิมหรือหยุดยั้ง ไว้ได้อย่างเดิม เพราะ มีแต่การทำลาย ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รัฐบาลและการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยจึงต้องวางแผน พัฒนาการท่องเที่ยวให้เป็นการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างยั่งยืนไปพร้อมกับการวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติ ทุกระยะ 5 ปี และวางแผนการอนุรักษ์ไว้ดังนี้

- 1) กำหนดเป็นนโยบายระดับชาติ
- 2) ผสมผสานความต้องการของทุกกลุ่ม
- 3) มีเป้าหมายในการอนุรักษ์วัดถุดิบเป็นพื้นฐาน
- 4) มีมาตรการให้นักท่องเที่ยวปฏิบัติ
- 5) กระจายรายได้อย่างเป็นธรรม
- 6) ลดผลกระทบ
- 7) สนับสนุนองค์กรท้องถิ่นในการพัฒนา
- 8) มีระบบติดตามและประเมินผล (แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 พ.ศ. 2545 - 2549)

5.2 กรอบแผนงานการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของรัฐบาล

5.2.1 รัฐบาลได้วางกรอบเรื่องการท่องเที่ยวให้ปฏิบัติไปในแนวทางเดียวกันดังนี้

- 5.2.1.1 พัฒนาบริการแหล่งท่องเที่ยว
- 5.2.1.2 ทำทะเบียนธุรกิจนำเที่ยว และมัคคุเทศก์
- 5.2.1.3 ทำแผนพัฒนากิจกรรมภายใน
- 5.2.1.4 พัฒนาความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน

5.2.2 นโยบายด้านการมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่น (พรเพ็ญ จริญญาณกุล. 2542: 22)

รัฐบาลได้เน้นในเรื่องดังต่อไปนี้

- 5.2.2.1 ด้านการลงทุน ผลิต หรือบริการต้องเสมอภาค และกระทบสิ่งแวดล้อมน้อยที่สุด
- 5.2.2.2 จัดเครือข่ายครอบคลุมทุกส่วนทุกระดับ ดำเนินการได้อิสระ ภายใต้กรอบที่ตั้งไว้
- 5.2.2.3 ประชาชนมีส่วนร่วมวางแผน ตัดสินใจ ติดตาม ประเมินผลจนกระทั่งได้รับ

ประโยชน์

- 5.2.2.4 ส่งเสริมองค์กรนิติบุคคล และไม่ใช่นิติบุคคล ดูแลสิ่งแวดล้อม และการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

5.2.2.5 แก้ไขปรับปรุง ข้อบังคับ ระเบียบ และพัฒนากฎหมายรวมถึงงบประมาณของรัฐบาลให้เอื้อ ต่อความร่วมมือของหน่วยงานท้องถิ่น และประชาชน ให้ความช่วยเหลือการมีส่วนร่วม เพื่อให้สอดคล้องกับกลยุทธ์ของรัฐบาล และจัดเก็บรายได้ พื้นฟูท้องถิ่น

5.2.2.6 สนับสนุนศักยภาพของประชาชนให้ความรู้เรื่องการอนุรักษ์ การดำเนินธุรกิจท่องเที่ยว การรักษาสิ่งแวดล้อมของประชาชน ให้ความช่วยเหลือการมีส่วนร่วม เพื่อให้สอดคล้องกับกลยุทธ์ของรัฐบาล และจัดเก็บรายได้ พื้นฟูท้องถิ่น

5.2.2.7 องค์การพัฒนาเอกชนต้องดูแลการจัดตั้ง ธุรกิจของประชาชนอย่างสร้างสรรค์การส่งเสริมการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยได้จัดลำดับกลยุทธ์ในการอนุรักษ์เพื่อให้สอดคล้องกับกลยุทธ์ของรัฐบาล ดังนี้ คือ

กลยุทธ์ที่ 1 เพิ่มขีดความสามารถในด้านการท่องเที่ยว

กลยุทธ์ที่ 2 พัฒนาสินค้าและบริการด้านการท่องเที่ยว

กลยุทธ์ที่ 3 พัฒนาระบบการจัดการแบบบูรณาการ

สำหรับความคิดเห็นต่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของประเทศไทยในปัจจุบันนั้น สถาบันวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย (2540: 4-77) กล่าวว่า ผู้ประกอบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในประเทศไทย เห็นว่ายังอยู่ในระดับพอใช้ (53.8%) ซึ่งดีกว่าในอดีต เพราะนักท่องเที่ยวต่างชาติจินตนาการสร้างสรรค์เชิงอนุรักษ์ การพัฒนาของรัฐบาลบางครั้งก็สวนทางกับการอนุรักษ์ ทำให้นักท่องเที่ยวเกิดลัทธิ วิถีแก้ไขของรัฐบาลคือจะต้องไม่ให้ความสำคัญกับวัตถุมากเกินไป ควรมีกฎหมายบังคับเรื่องสิ่งแวดล้อมให้จริงจัง และสร้างจิตสำนึกแก่ประชาชน

2.6 แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศแบบบูรณาการอย่างยั่งยืน

2.6.1 ความหมาย

สถาบันพัฒนาการท่องเที่ยวเพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ได้ให้คำจำกัดความของการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนว่า เป็นการท่องเที่ยวที่มีการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวโดยผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่าย โดยต้องเป็นการจัดการที่ยั่งยืนและใช้ทรัพยากรที่มีอยู่เพื่อสนองตอบความต้องการของคนยุคปัจจุบัน และมีทรัพยากรเหลือไว้ใช้ในยุคต่อไปได้ใช้เพื่อสนองตอบความต้องการได้เช่นกันจากกระแสความคิดในการที่จะปรับกระบวนการ และวิสัยทัศน์ของการท่องเที่ยวรวมทั้งมีการเรียกร้องให้มีการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวได้ทวีความรุนแรงและต่อเนื่องมากขึ้น มีการโจมตีการท่องเที่ยวมากขึ้นว่าเป็นอุตสาหกรรมที่ก่อผลเสียต่อสภาพแวดล้อมทั้งของแหล่งท่องเที่ยว วัฒนธรรม และชุมชน เป็นเหตุให้มีการจัดประชุมนานาชาติด้านสิ่งแวดล้อม และการพัฒนาแบบยั่งยืนขึ้น ที่เมืองแวนคูเวอร์ ประเทศแคนาดา หรือที่เรียกกันว่า Globe' 90 Conferenceการประชุมในครั้งนี้ได้ให้ความสำคัญเกี่ยวกับการพัฒนาแบบยั่งยืนที่จะเชื่อมโยงไปสู่การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน จากผลการประชุมในครั้งนี้ได้ให้คำจำกัดความของการพัฒนาการ

ท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนไว้ว่า “เป็นการพัฒนาที่สามารถตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวและผู้ที่เป็นเจ้าของท้องถิ่นในปัจจุบัน ในขณะเดียวกันก็ปกป้องและสงวนรักษาโอกาสต่าง ๆ ของอนุชนรุ่นหลังจึงมีความหมายรวมถึงการจัดการทรัพยากรเพื่อตอบสนองความจำเป็นทางเศรษฐกิจ สังคม และสุนทรียภาพพร้อมกับรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม และระบบนิเวศได้ด้วย”จากคำจำกัดความดังกล่าว

สามารถนำมาแปลเป็นหลักการเบื้องต้นและแนวทางปฏิบัติของการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนได้ 10 ประการ (จุลสารการท่องเที่ยว. 2536 (12))

2.6.1.1 พัฒนาการท่องเที่ยวภายในประเทศอย่างจริงจังก่อน แล้วจึงพัฒนาการท่องเที่ยวระหว่างประเทศอย่างค่อยเป็นค่อยไปภายหลัง เพื่อให้เหมาะสมกับระบบสาธารณสุขปโลกที่รองรับเป็นสำคัญ

2.6.1.2 ให้ประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการตัดสินใจโครงการท่องเที่ยวต่าง ๆ ที่จะมีผลกระทบต่อวิถีชีวิตของคนส่วนใหญ่ในพื้นที่

2.6.1.3 พิจารณาอย่างรอบคอบถึงขอบเขตที่เหมาะสมของการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยคำนึงถึงขีดความสามารถในการรองรับทุกด้าน ทั้งนี้ควรพยายามผลักดันให้การพัฒนาการท่องเที่ยวเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาเศรษฐกิจของพื้นที่นั้นๆ

2.6.1.4 มุ่งให้ข้อมูลทางการท่องเที่ยวอย่างเพียงพอพร้อมแก่นักท่องเที่ยว เพื่อให้ให้นักท่องเที่ยวเข้าใจและเคารพในสิ่งแวดล้อม พร้อมทั้งช่วยยกระดับความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวด้วย

2.6.1.5 ใช้วัสดุและผลผลิตในท้องถิ่น เพื่อช่วยลดดุลการค้ากับต่างประเทศได้ทางหนึ่งและเป็นการเพิ่มรายได้กับคนในท้องถิ่นนั้นๆ ด้วย

2.6.1.6 มุ่งกระจายรายได้สู่ท้องถิ่นเพื่อนำรายได้เข้าท้องถิ่นนั้น ให้มากที่สุด อันจะเป็นประโยชน์ในระยะยาวของชุมชนท้องถิ่น

2.6.1.7 จัดงานในท้องถิ่น โดยส่งเสริมรูปแบบของงานที่น่าสนใจ และได้รับผลตอบแทนสูงให้แก่ชุมชนท้องถิ่นนั้น

2.6.1.8 มุ่งพัฒนาบุคลากรในท้องถิ่นให้มีความรู้ความสามารถเพิ่มขึ้น อันจะช่วยยกระดับการบริการท่องเที่ยวให้สูงขึ้น

2.6.1.9 มุ่งรักษาคุณค่าของสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมในท้องถิ่นให้อยู่รอดในระยะยาวเพื่อเป็นแหล่งรองรับการท่องเที่ยวตลอดไป

2.6.1.10 มุ่งทำงานร่วมกันอย่างเสมอภาคระหว่างภาคธุรกิจการท่องเที่ยว องค์กรท้องถิ่น องค์กรด้านสิ่งแวดล้อม และรัฐบาล บนหลักการข้างต้น

2.6.2 หลักการการพัฒนาท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

หลักการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (Principles of sustainable tourism) (Tourism Concern. 1992) ควรมีองค์ประกอบ ดังนี้

2.6.2.1 การอนุรักษ์และใช้ทรัพยากรอย่างพอดี (Using resource sustainably) ควรคำนึงถึงการในทรัพยากร

ธรรมชาติ ทรัพยากรทางสังคม และทรัพยากรทางวัฒนธรรมอย่างเหมาะสมเนื่องจากสิ่งเหล่านี้มีความสำคัญ และเป็นแนวทางในการดำเนินธุรกิจระยะยาว

2.6.2.2 การลดการบริโภคที่มากเกินไปและความจำเป็นและการลดของเสีย (Reducing overconsumption and waste) ทำให้ทรัพยากรเหลือเก็บไว้ใช้ได้ยาวนานขึ้น และเป็นการช่วยลดค่าใช้จ่ายในการกำจัดของเสีย หรือฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมที่ถูกทำลาย

2.6.2.3 การรักษาและการส่งเสริมความหลากหลายทางธรรมชาติ สังคม และวัฒนธรรม (Maintaining diversity) สิ่งเหล่านี้มีความสำคัญต่อการท่องเที่ยวในระยะยาว และยังช่วยขยายฐานของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวได้อีกด้วย

2.6.2.4 การประสานการท่องเที่ยวเข้ากับกรอบการวางแผนพัฒนา (Integrating tourism into planning) ทั้ง ในระดับประเทศ และระดับท้องถิ่น รวมทั้ง การประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อมซึ่งจะช่วยเพิ่มศักยภาพของการท่องเที่ยวในระยะยาว

2.6.2.5 การสนับสนุนเศรษฐกิจท้องถิ่น (Supporting local economies) โดยการสนับสนุนการซื้อสินค้าที่ผลิตโดยชุมชนในท้องถิ่น และใช้วัตถุดิบในท้องถิ่น เพื่อเกิดรายได้หมุนเวียนในท้องถิ่น

2.6.2.6 การมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่น (Involving local communities) การมีส่วนร่วมของคนในท้องถิ่นจะทำให้เกิดคุณภาพด้านการจัดการการท่องเที่ยวของท้องถิ่น และเป็นการลดความขัดแย้งของประชาชนในท้องถิ่นด้วย

2.6.2.7 การปรึกษากับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียและประชาชนในท้องถิ่น (Consulting stakeholders and the public) ผู้ที่เกี่ยวข้องทุกฝ่ายต้องร่วมมือกันทำงานไปในทิศทางเดียวกันร่วมแก้ปัญหาและลดข้อขัดแย้งของประชาชนในผลประโยชน์ที่แตกต่างกัน

2.6.2.8 การฝึกอบรมบุคลากร (Training staff) โดยสอดแทรกแนวคิดและวิธีปฏิบัติในการพัฒนาที่ยั่งยืนต่อบุคลากรในท้องถิ่นทุกระดับ ซึ่งจะช่วยยกระดับการบริการการท่องเที่ยวได้

2.6.2.9 การทำการตลาดด้วยความรับผิดชอบต่อสังคม (Marketing tourism responsibility) การตลาดเป็นการตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยว ในขณะเดียวกันผู้ประกอบการก็ต้องทำการตลาดให้ลูกค้าทราบถึงจริยธรรมของบริษัท ความรับผิดชอบต่อสังคมด้านการตลาดนี้ ผู้ประกอบการจะต้องสร้างจิตสำนึกในการท่องเที่ยวให้เกิดขึ้นกับนักท่องเที่ยวด้วยการโฆษณาและการประชาสัมพันธ์

2.6.2.10 การดำเนินการวิจัย (Undertaking research) เป็นสิ่งที่จำเป็นต่อการช่วยแก้ไขปัญหและเพิ่มผลประโยชน์ต่อแหล่งท่องเที่ยว นักท่องเที่ยว และนักลงทุนนอกจากนี้ นิธิ เอียวศรีวงศ์ (จุลสารการท่องเที่ยว, 2541(60)) ได้เสนอแนวทางเพื่อให้เกิดความยั่งยืนของการท่องเที่ยวไทยไว้ 5 ประเด็น คือ

ประเด็นที่ 1 ให้มองความยั่งยืนของการท่องเที่ยวในความหมายที่กว้างกว่าเรื่องของตัวเลข ทั้งตัวเลขของจำนวนนักท่องเที่ยว และรายได้ ควรมองถึงความยั่งยืนอย่างมีประโยชน์หมายความว่าให้มีนักท่องเที่ยวในปริมาณที่พอเหมาะ ซึ่งทรัพยากร และวัฒนธรรมก็จะยั่งยืน

ประเด็นที่ 2 ควรมีการสร้างหลากหลายทางการท่องเที่ยว ให้มีการท่องเที่ยวในรูปแบบที่แตกต่างกัน เช่น การท่องเที่ยวเพื่อสุขภาพ การท่องเที่ยวเพื่อการศึกษา การท่องเที่ยวเพื่อความบันเทิง การท่องเที่ยวเพื่อความพักผ่อนหย่อนใจ เป็นต้น แม้ในปัจจุบันจะมีผู้จัดการท่องเที่ยวในรูปแบบต่าง ๆ ดังกล่าวอยู่แล้ว แต่ก็ยังไม่เพียงพอ และต้องมีจินตนาการทำอะไรที่แปลกใหม่

ประเด็นที่ 3 ทำให้การท่องเที่ยวเป็นส่วนหนึ่งของการเรียนรู้ของสังคม ไม่ใช่ธุรกิจทำเงินให้แก่ประเทศเพียงอย่างเดียว ต้องมีการปรับเปลี่ยนการเรียนรู้จากเดิมที่เรียนรู้ตามหลักสูตรในห้องเรียน ให้มีการเรียนไปพร้อมกับการทำงาน ให้การท่องเที่ยวเป็นเวทีสำคัญของการเรียนรู้นอกห้องเรียน

ประเด็นที่ 4 ควรมีการปรับบทบาทขององค์กรทางการท่องเที่ยวของรัฐเสียใหม่ โดยการส่งเสริมการท่องเที่ยวไปสู่การให้ความรู้มากขึ้น ให้สามารถนำมาใช้จัดการการท่องเที่ยวทั้งในเชิงนโยบายและเชิงปฏิบัติได้อย่างเหมาะสม

ประเด็นที่ 5 ให้ความสำคัญกับ “คน” มากกว่ารายได้ ต้องมองคนเป็นเป้าหมายหลักในการจัดการการท่องเที่ยว “คน” ในที่นี้หมายถึง คนที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว เช่น ผู้ให้บริการนักท่องเที่ยว ชุมชนท้องถิ่น เป็นต้น

บุญเลิศ จิตตั้ง วัฒนา (2542: 1-5) กล่าวว่า การพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนต้องพัฒนาการท่องเที่ยวใน 6 องค์ประกอบหลัก คือ

- 1) การพัฒนาทรัพยากรการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน
- 2) การพัฒนาสิ่งแวดล้อมในแหล่งท่องเที่ยวแบบยั่งยืน
- 3) การพัฒนาธุรกิจท่องเที่ยวแบบยั่งยืน
- 4) การพัฒนาการตลาดท่องเที่ยวแบบยั่งยืน
- 5) การพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นทางการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน
- 6) การพัฒนาจิตสำนึกทางการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน

องค์การการท่องเที่ยวโลก (World Tourism Organization: WTO. 1997: 253-255) ได้กล่าวถึงหลักการที่สำคัญของการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ไว้ดังนี้

1) มีการดำเนินการจัดการภายใต้ขีดความสามารถของระบบธรรมชาติ (Carrying Capacity) ในการทดแทนฟื้นฟูให้สามารถผลิตและให้บริการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องได้ตลอดไป โดยไม่ลดถอยหรือเสื่อมโทรมลง ตระหนักถึงการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน (Local Participation) และความต้องการของชุมชน (Local needs)

2) มีการกระจายประโยชน์อย่างเป็นธรรมสู่ท้องถิ่น (Equity)

3) ให้ประสบการณ์นันทนาการที่มีคุณค่าแก่นักท่องเที่ยว (Quality of experience)

4) ให้ผู้มาเยือนหรือนักท่องเที่ยวได้เรียนรู้และเข้าใจเกี่ยวกับพื้นที่ ทรัพยากรและวิถีชีวิต (Education and understanding)

5) เน้นการออกแบบที่กลมกลืนกับสถาปัตยกรรมท้องถิ่น และใช้วัสดุในท้องถิ่น (Local architecture and local material)

6) เน้นการผสมผสานการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนสู่แผนพัฒนาระดับท้องถิ่นภูมิภาค และระดับประเทศ (Integration of sustainable tourism to local, regional and national plans)

7) เน้นข้อมูลพื้นฐานเพื่อเป็นฐานการตัดสินใจ และการติดตามตรวจสอบ (Information and monitoring) ซึ่งการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (2547: ออนไลน์) ได้กำหนดถึงแนวทางในการพัฒนาการท่องเที่ยวที่สอดคล้องกับหลักการขององค์การการท่องเที่ยวโลก (WTO) ดังนี้

- 1) คำนึงถึงขีดความสามารถในการรองรับสภาพทางกายภาพชุมชน
- 2) ต้องให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดการแหล่งท่องเที่ยว
- 3) ต้องก่อให้เกิดการกระจายรายได้ (ผลประโยชน์) อย่างเท่าเทียมกัน
- 4) การจัดการพื้นที่ ต้องเป็นไปด้วยความยินดีของประชาชนในชุมชนในพื้นที่นั้น

2.6.3 การพัฒนาท่องเที่ยวเชิงนิเวศแบบบูรณาการอย่างยั่งยืน

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 ปี 2550 -2554 ได้ผสมผสานแผนพัฒนาเศรษฐกิจสังคม และสิ่งแวดล้อม โดยสนับสนุนให้ประเทศไทยพัฒนาศักยภาพของมนุษย์ ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม เพื่อให้ทุกอย่างบูรณาการไปพร้อมกับการทำให้ประเทศเติบโตอย่างมีเสถียรภาพ

ดังนี้ คือ ด้านเศรษฐกิจคือจะยกระดับให้เป็นผู้นำด้านอุตสาหกรรม โดยเพิ่มประสิทธิภาพด้านการคมนาคม และการขนส่ง เชื่อมโยงการค้าและการลงทุน ปรับปรุงให้มีมาตรฐานและเป็นที่ยอมรับ ด้านการพัฒนาการท่องเที่ยวควรสร้างมาตรฐานสินค้า และธุรกิจบริการท่องเที่ยวสู่สากล เป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยวแห่งเอเชีย รักษาสิ่งแวดล้อมโดยการให้เกิดจิตสำนึก ขยายความร่วมมือทางด้านเศรษฐกิจชายแดน ด้านสังคมต้องพัฒนาศักยภาพของคนเพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขัน และเพิ่มขีด

ความสามารถในการผลิตของผู้ประกอบการขนาดย่อมเจอร์ลด์ ไฟน์เบิร์ก และโรเบิร์ต ซาปิโร.

(Gerald Feinberg ;& Robert Spapiro. 1980) ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาที่ยั่งยืนไว้ว่า “เป็นการยากที่สุดที่จะแยกสิ่งมีชีวิตออกจากสิ่งไม่มีชีวิต ระหว่างสรรพสิ่งทั้ง หลายบนผิวโลก ต้องอาศัยพึ่งพากัน และกันเกี่ยวข้องกันอย่าง

ลึกซึ้ง แยกออกจากกันไม่ได้ ดังนั้น ระบบนิเวศซึ่งรวมสิ่งมีชีวิต ได้แก่ มนุษย์ สัตว์ พืช สิ่งแวดล้อม รวมทั้ง เปลือกโลก ต่างเป็นสิ่งมีชีวิตไม่รูปใดก็รูปหนึ่ง และมีความเป็นไปได้ว่าโลกนี้มีชีวิตได้จริงรับรู้เรื่องที่เกิดขึ้น กับมันได้ โลกแก้ไข และปรับตัวเองได้ มีวิวัฒนาการได้ สามารถจัดองค์กรตนเองด้านสิ่งแวดล้อม และบรรยากาศที่เปลี่ยนแปลงตลอดเวลาได้ มนุษย์เป็นเพียงส่วนย่อยในระบบนิเวศแต่มีอิทธิพลสำคัญในการสร้างผลกระทบอย่างมหาศาล”

2.7 กรณีศึกษา

2.7.1 แนวคิดการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นในประเทศไทย

ปรากฏการณ์สร้างวัฒนธรรมเพื่อขายตั้งแต่ระดับท้องถิ่น ไปจนถึงระดับประเทศ กลายเป็นสิ่งที่รัฐบาลไทยเร่งจัดการทุ่มงบประมาณจำนวนไม่น้อยเพื่อขายสินค้าที่ไม่ต้องลงทุนความคิดและเวลามากเท่านี้มาก่อนต่างจากรัฐบาลญี่ปุ่นที่เร่งสร้างพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นเพื่อรองรับความเปลี่ยนแปลงของประเพณีและเทศกาลร่วมสมัย ตลอดจนรู้สึกรอคอยในพื้นที่ส่วนต่างๆ ของประเทศ โดยมีรัฐบาลท้องถิ่นเป็นผู้รับผิดชอบ จุดมุ่งหมายก็คือ การสร้างเอกลักษณ์ของชาติในพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นต่างๆ จากการรำลึกอดีตและจัดแสดงอดีตเหล่านั้นไว้ในพิพิธภัณฑ์ เพื่อคนท้องถิ่นและนักท่องเที่ยวที่ส่วนใหญ่มักจะเป็นคนในประเทศทั้งสิ้น ไม่ควรอย่างยิ่งที่จะกล่าวว่า เพราะเมืองไทยต้องประสบวิกฤตเศรษฐกิจจึงต้องขายสินค้าที่สามารถขายได้ง่าย ในขณะที่ญี่ปุ่นนั้นร่ำรวยสามารถสร้างพิพิธภัณฑ์ สร้างแหล่งความรู้สาธารณะได้ง่ายกว่า

ปลายทศวรรษ 1960 เกิดกระแสการสร้างพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นขึ้นทั่วไปในญี่ปุ่น ปรับเปลี่ยนจากที่เก็บของเก่าหรือของหายากมาเป็นพิพิธภัณฑ์แบบสมัยใหม่ ที่มุ่งเน้นในเรื่องประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมท้องถิ่น พิพิธภัณฑ์ได้กลายมาเป็นสถานที่สร้างเอกลักษณ์ของชุมชนในพื้นที่ต่างๆ ทั่วประเทศ และเป็นสถานที่ซึ่งผู้เข้าชมจะได้มีทางเลือกในการเรียนรู้ ทั้งรับหรือปฏิเสธสารที่ส่งผ่านการจัดแสดงในพิพิธภัณฑ์ได้ เป็นการสื่อสารซึ่งคล้ายๆ โรงมหรสพซึ่งทุกคนสามารถเป็นส่วนหนึ่งและมีส่วนร่วมในกิจกรรมนั้น พิพิธภัณฑ์ในญี่ปุ่นไม่ใช่งานแสดงความสัมพันธ์ระหว่างพื้นที่และปัจเจกบุคคล แต่เป็นการจินตนาการถึงความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนและสิ่งต่างๆ ที่ยังปรากฏอยู่ ซึ่งหมายถึงการผลิตซ้ำ " ชุมชนในจินตนาการ " ตามแบบแนวคิดซึ่งเป็นที่ยอมรับของนักวิชาการในปัจจุบันมักพูดถึงนั่นเอง

ญี่ปุ่นเรียนรู้การจัดพิพิธภัณฑ์สมัยใหม่ตั้งแต่กลางศตวรรษที่ 19 จากการส่งเจ้าหน้าที่และนักวิชาการไปยังยุโรปและอเมริกา รัฐบาลในสมัยเมจิกระตือรือร้นที่จะนำสิ่งเหล่านั้นมาสู่สังคมญี่ปุ่น

พิพิธภัณฑ์จึงกลายเป็นสัญลักษณ์ของความก้าวหน้าของประเทศต้นศตวรรษที่ ๒๐ จึงมีการนำพิพิธภัณฑ์เพื่อการศึกษาไปสู่ท้องถิ่นต่างๆ ซึ่งญี่ปุ่นก็รับมาพร้อมๆ กับความเคลื่อนไหวในเยอรมนีและสหรัฐอเมริกา แม้จะหยุดชะงักในช่วงสงครามโลกครั้งที่ ๒ แต่หลังจากนั้น ก็มีการผลักดันกฎหมายเกี่ยวกับพิพิธภัณฑ์และส่งคนไปเรียนรู้การจัดแสดงและแนวคิดใหม่ๆ ในยุโรปและอเมริกาเช่นเดิม

หลังสงคราม ญี่ปุ่นโหมพัฒนาประเทศในขณะเดียวกันกลับเป็นแรงผลักดันให้คนญี่ปุ่นหันมาอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ โดยการบันทึกและศึกษาสิ่งที่สูญหายไป และร่วมกันคิดว่า จะรักษาสິงที่ยังอยู่ไว้สำหรับคนรุ่นหลังต่อไปอย่างไร วิกฤตทางวัฒนธรรม และอัตลักษณ์ของญี่ปุ่น ผ่านพ้นมาได้ด้วยการสร้างพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นจำนวนมาก พิพิธภัณฑ์ในญี่ปุ่นมีมากขึ้นทุกปี ปัจจุบันมีอยู่ราว 4,000 แห่ง ทั่วประเทศ โดยมีบริษัทบริหารจัดการในทุกขั้นตอน บริษัทที่เก่าที่สุดตั้งแต่ปี ค.ศ.1892 การมีบริษัทรับจัดนี้เองที่ทำให้สาระในพิพิธภัณฑ์กลายเป็นการจัดแสดงที่เฟื่อง คัลายๆ กันไปหมด เอกลักษณ์ของท้องถิ่นก็กลายเป็นเรื่องของธุรกิจ ซึ่งเป็นความจริงเพราะการได้ไปชมพิพิธภัณฑ์หลายๆ แห่งในญี่ปุ่นกลายเป็นความรู้สึกรู้สึกๆ และน่าเบื่อพอสมควร

อย่างไรก็ตาม นักวิชาการญี่ปุ่นส่วนหนึ่งไม่เห็นด้วยกับนโยบายทางวัฒนธรรมบางอย่าง เช่น กฎหมายเกี่ยวกับการสนับสนุนศิลปะอุตสาหกรรมแบบประเพณี และกฎหมายเกี่ยวกับงานเทศกาล ซึ่งมีจุดมุ่งหมายเพื่อนำเอาของสำคัญและประเพณีในท้องถิ่นมาสนับสนุนอุตสาหกรรมในพื้นที่ เช่น การท่องเที่ยวเพราะเป็นการทำลายวัฒนธรรมดั้งเดิม " การแสดงศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านจะสื่อสารได้ก็ต่อเมื่อเกี่ยวเนื่องกับสถานการณ์ที่เป็นจริงและความเชื่อที่เป็นคนท้องถิ่นจริงๆ เท่านั้น "และสิ่งเหล่านี้ควรจะทำเพียงรักษาไว้

ผู้รู้ของญี่ปุ่นเป็นห่วงคือสถานการณ์วิกฤตทางวัฒนธรรมที่ประเทศไทยกำลังเผชิญอยู่ขณะนี้ เพราะเป็นวัฒนธรรมที่ไม่ปกติ แต่เท่าที่สังเกตการณ์มา การสนับสนุนกฎหมายเพื่อการท่องเที่ยวของญี่ปุ่นก็ยังไม่ได้ทำลายรากเหง้าและปรุงแต่งวัฒนธรรมท้องถิ่นโดยแยกออกไปจากชีวิตของผู้คนเหมือนที่เห็นในเมืองไทยเลย

รัฐบาลญี่ปุ่นใช้เงินกว่าร้อยล้านเยนเพื่อโครงการฟื้นฟูท้องถิ่นเมื่อ ค.ศ.1988 แจกจ่ายให้ท้องถิ่นต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นเมืองใหญ่ไปจนถึงหมู่บ้านแบบไม่มีเงื่อนไข เพื่อสร้างความเป็นท้องถิ่นบนพื้นฐานของประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของตนเอง

แนวโน้มของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นในญี่ปุ่นขณะนี้คือ ความคิดเกี่ยวกับการสนับสนุนการสร้างชุมชนหมู่บ้านที่ร่ำรวยด้วยประเพณีวัฒนธรรมและการรักษาสภาพแวดล้อมที่สมบูรณ์เหมาะสมกับท้องถิ่นนั้นๆ อันนำมาซึ่ง ecomuseum ที่ได้รับอิทธิพลจากฝรั่งเศสและเผยแพร่ในญี่ปุ่นตั้งแต่เมื่อราว 20 ปีมาแล้ว

นโยบายทางวัฒนธรรมของรัฐบาลญี่ปุ่นคือการสร้างความเป็นเอกลักษณ์ท้องถิ่น สนับสนุนงบประมาณลงไปสู่พื้นที่ต่างๆ แม้เคยคิดจะอนุรักษ์เพราะเป็นมรดกทางวัฒนธรรมโดยแยกออกจากชีวิตประจำวันของผู้คน แต่ก็เพียงเวลาสั้นๆ ในปัจจุบันรัฐสนับสนุนให้คนท้องถิ่นมีความรักในวัฒนธรรมประเพณีของตนและพัฒนาสิ่งเหล่านี้เพื่อวันนี้และในอนาคตด้วยความภาคภูมิใจ

นโยบายเหล่านี้สร้างความแกร่งให้กับหมู่บ้านญี่ปุ่นอย่างยิ่งเมื่อเปรียบเทียบกับหมู่บ้านไทย รากเหง้าของหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ที่จังหวัดไออิตะ ซึ่งนายกรัฐมนตรีไทยชื่นชมนักหนาที่มีประวัติศาสตร์และพื้นฐาน ทำให้เห็นได้ชัดเจนว่า เราจะจะได้ดยอดของเขามาใช้โดยไม่มีพื้นฐานทางวัฒนธรรมใดๆ รองรับ ผลิตภัณฑ์ของตำบลหรือหมู่บ้านเกิดขึ้นจากการสนับสนุนให้ท้องถิ่นต่างๆ เรียนรู้

และศึกษาประวัติศาสตร์ของตัวเอง ค้นหาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมและประเพณี ตลอดจนสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ คิดค้นผลิตผลที่ทำให้เกิดความภูมิใจในบ้านเกิดและชุมชนของตนเอง

ดังนั้น ในญี่ปุ่นจึงเต็มไปด้วยคนเล็กคนน้อยในท้องถิ่นที่ช่วยกันสร้างเอกลักษณ์ของชุมชน อาหารและผลิตผลทางการเกษตรหลายประเภทจึงมีความหลากหลาย ตั้งแต่เหนือจรดใต้แสดงถึงความแตกต่างอย่างชัดเจน ด้วยการสนับสนุนของรัฐบาลที่เน้นเรื่องเอกลักษณ์ของท้องถิ่น ผู้ผลิตขนาดใหญ่จึงมีโอกาสน้อยมากในการครองตลาดหรือผูกขาดสินค้าเพียงกลุ่มเดียว

การต่อยอดโดยไม่สร้างรากฐาน ก็คล้ายการสร้างปราสาททราย การข้ามพ้นวิกฤตทางวัฒนธรรมที่คนญี่ปุ่นได้ต่อสู้มาเมื่อเกือบ 50 ปีแล้ว อาจจะเพิ่งเริ่มขึ้นในเมืองไทย โดยสภาพการบีบคั้นทางเศรษฐกิจเพื่อความอยู่รอดของชุมชน ไม่รู้หนทาง ไม่มีการศึกษาและสนับสนุนทางรัฐบาล ไม่มีการสร้างเรื่องราวและอัตลักษณ์ของท้องถิ่น เครื่องมือในการสร้างสำนึกร่วมที่ดีที่สุดคือประเพณีและวัฒนธรรมกลับถูกส่งเสริมแบบแข็งขี้เกรงใจ กลายเป็นการแสดงที่ถูกแยกออกไปจากชีวิต จนกลายเป็นวัฒนธรรมที่ผิดปกติ (ปณิตา สระวาสี.)

http://www4.sac.or.th/museumdatabase/show_article.php?article=1&sword.2552

2.7.2 หอวัฒนธรรมไทยวน สระบุรี

ความเป็นมา หอวัฒนธรรมไทยวน ตั้งอยู่ในตำบลต้นตาล อำเภอเสาไห้ จังหวัดสระบุรี อยู่ใกล้กับวัดเขาแก้วราชวรวิหารซึ่งเป็นวัดที่สร้างขึ้นโดยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 4) หอวัฒนธรรมพื้นบ้านไทยวน จังหวัดสระบุรี ได้รับการสนับสนุนจาก “สยามกลการ” เพื่อแสดงถึงเกียรติภูมิแห่งแผ่นดินสืบสานมรดกของชาติ ซึ่งเป็นแหล่งรวบรวมภูมิปัญญาชาวบ้าน เก็บข้อมูลศิลปหัตถกรรม เครื่องจักสานพื้นบ้านเอกสารโบราณ หนึ่งในโครงการเฉลิมพระเกียรติ “สยามกลการ... นบพระภูมิบาล บุญดีเรกเจ้าจอมไทย” ซึ่งหอวัฒนธรรมพื้นบ้านไทยวนสระบุรี นับเป็น 1 ใน 9 โครงการเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ เนื่องในโอกาสงานพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 6 รอบ 5 ธันวาคม 2542 ทางชมรมไทยวน โดย อาจารย์ทรงชัย วรรณกุล ร่วมกับโครงการ Think Earth บริษัท สยามกลการ จำกัด และบริษัทในกลุ่ม โดย นายพรเทพ พรประภา ร่วมกันน้อมเกล้าฯ ถวายโครงการเฉลิมพระเกียรติ “สยามกลการ.....นบพระภูมิบาล บุญดีเรกเจ้าจอมไทย” ขึ้น โดย “หอวัฒนธรรมพื้นบ้านไทยวน” แห่งนี้จะเป็นแหล่งศึกษาข้อมูลมรดกทางวัฒนธรรมท้องถิ่น อันเป็นสมบัติที่ทุกคนต้องมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ และ สืบสานให้คงอยู่สู่อนุชนคนรุ่นใหม่สำหรับ พื้นที่ในการก่อสร้าง “หอวัฒนธรรมพื้นบ้านไทยวน” ตั้งอยู่บริเวณริมแม่น้ำป่าสัก ติดกับถนนสายสระบุรี-ปากบาง กิโลเมตรที่ 3 พื้นที่รอยต่อระหว่าง อำเภอเมือง และอำเภอเสาไห้ จังหวัดสระบุรี โดยมีลักษณะของอาคารที่ก่อสร้างจะเป็นหมู่เรือนไทยขนาดกลางบนพื้นที่ 2 ไร่โดยถือฤกษ์วันที่ 9 เดือน 9 ปีคริสต์ศักราช 1999 หรือ วันที่ 9 เดือนกันยายน พุทธศักราช 2542 เป็นวันลงเสาเอก ใช้เวลาดำเนินการก่อสร้างตั้งแต่เดือนกันยายน 2542 และเสร็จสมบูรณ์ในเดือนธันวาคม พุทธศักราช 2542 ซึ่งงบประมาณในการก่อสร้างหอวัฒนธรรมพื้นบ้านไทยวน สระบุรี นี้ ส่วนหนึ่งได้รับการสนับสนุนจากโครงการ Think Earth บริษัท สยามกลการ จำกัด และงบประมาณของครอบครัวอาจารย์ทรงชัย วรรณกุล

หอวัฒนธรรมพื้นบ้านไทยวน แห่งนี้ เป็นแหล่งเรียนรู้ ทางมรดกวัฒนธรรมท้องถิ่นและเก็บรวบรวมงานฝีมือ ที่เกี่ยวกับศิลปหัตถกรรมพื้นบ้าน ซึ่งเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น อาทิ เครื่องจักสานต่างๆ เครื่องมือทอผ้า เอกสารโบราณ เครื่องดนตรีพื้นบ้าน เครื่องมือจับสัตว์บก-น้ำ เป็นต้น ตลอดจน

นิทรรศการประวัติความเป็นมาของผ้าทอชาวไทยวน สระบุรีในปีพุทธศักราช 2543 เนื่องในโอกาสงานฉลอง 100 ปี สมเด็จพระศรีนครินทร์ราชบรมราชชนนี ทางโครงการ Think Earth บริษัท สยามกลการ จำกัดได้จัดสรรงบประมาณร่วมกับอาจารย์ทรงชัย วรรณกุลจัดทำโครงการเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเจ้า “บูชาความดี.....พระสร้อยศรีเมือง” โดยจัดสร้างพิพิธภัณฑ์เรือพื้นบ้านลุ่มน้ำป่าสัก ขึ้นในพื้นที่หอวัฒนธรรมฯ เพื่อจัดเก็บรวบรวมเรือพื้นบ้านที่กำลังสูญหายไปจากแม่น้ำป่าสัก นำมาจัดแสดง และอนุรักษ์ไว้สำหรับเป็นแหล่งเรียนรู้ให้อนุชนคนรุ่นหลัง ได้มีโอกาสศึกษาประวัติความเป็นมาของเรือแต่ละลำ โดยผู้เข้าชมพิพิธภัณฑ์ฯ สามารถสัมผัสทดลองพายเรือเคียงคู่กับธรรมชาติริมแม่น้ำป่าสักได้ด้วยตนเอง เพื่อน้อมรำลึกในพระมหากรุณาธิคุณแห่งพระบรมราชจักรีวงศ์ทุกพระองค์ โดยโครงการ “สยามกลการ..... นบพระภูมิบาล บุญดีเรกเจ้าจอมไทย” และโครงการ “บูชาความดี..พระสร้อยศรีเมือง” โดยชมรมชาวไทยวน สระบุรี ร่วมกับ โครงการ Think Earth บริษัท สยามกลการ จำกัด ได้ทำพิธีเปิด หอวัฒนธรรมพื้นบ้านไทยวน สระบุรี และ พิพิธภัณฑ์เรือพื้นบ้านลุ่มน้ำป่าสัก อย่างเป็นทางการ

ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา หอวัฒนธรรมพื้นบ้านไทยวน สระบุรีและพิพิธภัณฑ์เรือพื้นบ้านลุ่มน้ำป่าสัก แห่งนี้ ได้รับความสนใจเป็นจากประชาชนทั้งในพื้นที่จังหวัดสระบุรี และจังหวัดต่างๆ โรงเรียน สถาบันการศึกษา หน่วยงานทั้งภาครัฐ และเอกชนต่างๆ ได้มาศึกษา ค้นคว้า ศึกษาดูงาน แลกเปลี่ยนความรู้ทางวิชาการ ด้านประวัติศาสตร์ ศิลปวัฒนธรรม และมีส่วนร่วมในส่งเสริมกิจกรรมต่าง ๆ มากมาย ตลอดจนมีประชาชน ให้ความสนใจเข้าชมหอวัฒนธรรมพื้นบ้านไทยวน เดินทางมาท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม มากกว่า 200,000 คน นับตั้งแต่ปี 2543 เป็นต้นมา รวมถึงชาวต่างประเทศสนใจเดินทางมาศึกษาวิถีชีวิต ความเป็นอยู่อย่างไทยๆ ภูมิปัญญาท้องถิ่น และการใช้ชีวิตอย่างชาวบ้านหรือโฮมสเตย์ ที่สำคัญที่สุด หอวัฒนธรรมพื้นบ้านไทยวน แห่งนี้ เป็นสถานที่ฝึกอบรมเด็กและเยาวชนคนรุ่นใหม่ ได้เรียนรู้งานทางวัฒนธรรมด้านต่างๆ อย่างกว้างขวาง เป็นการสืบทอดมรดกทางวัฒนธรรมจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง ซึ่งจะส่งผลกระทบที่ยั่งยืนสำหรับงานสืบสานวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่นในอนาคตข้างหน้า

จากข้อมูลที่ค้นพบในปี พ.ศ. 2536 ได้มีการรวมตัวกันในกลุ่มชาวไทยวน ตั้งชมรมขึ้นโดยมี อาจารย์ทรงชัย วรรณกุล เป็นประธานชมรม เรียกว่าชมรมชาวไทยวนสระบุรี ทำการศึกษาประวัติความเป็นมา กำหนดวัตถุประสงค์ เพื่อสืบสานความเป็นมา ประเพณี และวัฒนธรรมอันดีงาม ตลอดจนสร้างความสัมพันธ์อันดีในกลุ่มของชาวไทยวน การอนุรักษ์มรดกของชาติ ที่เห็นเด่นชัดที่สุดก็คือ ในเรื่องของภาษาพื้นเมืองของชาวไทยวน ที่มีสำเนียงทางเหนือ บ้างว่าฟังคล้ายชาวแพร่บ้าง เชียงรายบ้าง เชียงแสนบ้าง นอกจากนี้อาจารย์ทรงชัย วรรณกุล บุคคลผู้สืบทอดสายเลือดชาวไทยวนอย่างแท้จริง ได้รวบรวมและเผยแพร่ความรู้ วิถีชีวิต และขนบธรรมเนียมที่สืบสานต่อกันมากกว่า 200 ปี เป็นวิถีแบบชาวเมืองเหนือทุกอย่าง อาทิ ที่พักอาศัย อาหาร ที่จัดสำหรับแบบขันโตก การละเล่น ฟ้อนรำ ผ้าทอพื้นบ้าน ที่มีลักษณะลวดลายผ้าเป็นเอกลักษณ์แบบดั้งเดิม

(<http://www.siammotors.com/2009/th/news/index.php?id=11>)

ภาพที่ 2.1 แสดงบรรยากาศหอวัฒนธรรมไทยวน สระบุรี และ อาจารย์ทรงชัย วรรณกุล (เจ้าของ)

ภาพที่ 2.2 แสดงบรรยากาศหอวัฒนธรรมไทยวน สระบุรี

2.7.2.1 ลักษณะการจัดการในหอวัฒนธรรมไทยวน

หอวัฒนธรรมพื้นบ้านไทยวน สระบุรี เป็นหมู่บ้านไทยโบราณที่หาชมได้ยากยิ่งในปัจจุบัน เป็นสถานที่แลกเปลี่ยนเรียนรู้ของวัฒนธรรมท้องถิ่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งชาติพันธุ์ไทยวน ใช้เป็น

สถานที่จัดกิจกรรม จัดประชุมสัมมนาจัดเลี้ยงแบบวัฒนธรรมทางล้านนา (ขันโตก และฝักรอบรมเยวชน ให้เรียนรู้ศิลปการแสดง ภูมิปัญญาพื้นบ้านชาวไทยวน เช่น การฟ้อนการตัดกระดาด การทำอาหารงานใบตอง เดิมอาจารย์ใช้บ้านเรือนไทยของตัวเองซึ่งอยู่อีกฝากหนึ่งของถนน ตรงข้ามกับที่ตั้งในปัจจุบันเป็นที่ตั้งของหอวัฒนธรรม เปิดให้เข้าชมอย่างไม่เป็นทางการมาตั้งแต่ปี 2530 ต่อมาจึงขยายพื้นที่มายังฝั่งตรงข้ามริมแม่น้ำป่าสัก

อาจารย์ทรงชัย วรรณกุล เริ่มสะสมสิ่งของพื้นบ้านต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรือนไทยตั้งแต่ปี พ.ศ. 2512 อาทิ เรือนของเจ้าเมืองสระบุรี เรือนของพันตรีหลวงจกระบวนยุทธ (บิดาของท่านผู้หญิงจก กิตติจร) เรือนของเสียดจ โจรเลื่องชื่อในอดีตในจังหวัดสุพรรณบุรี นอกจากนี้ยังมีผ้าทอโบราณอีกหลายร้อยผืน ที่อาจารย์ภาคภูมิใจ โดยบอกว่า “ถ้าไม่ได้เก็บของพวกนี้ ปัจจุบันก็สูญหายหมดไม่มีตัวอย่างให้เห็น” และบริเวณทำนน้ำหน้าบ้านยังเป็นที่เก็บและจัดแสดงเรือชนิดต่างๆ ที่ใช้ลุ่มแม่น้ำป่าสักและภาคกลางกว่า 20 ลำ โดยใช้ชื่อว่า “พิพิธภัณฑ์เรือลุ่มน้ำป่าสัก”

จากความเสียดายภาษาและวัตถุที่จะสูญหายไปนี้เอง อาจารย์ทรงชัยจึงตั้งชมรมไทยวน สระบุรี ในปี พ.ศ. 2536 โดยทำงาน 3 ประสาน แบบ “บวร” คือ มีบ้าน วัด โรงเรียน ภายใต้แนวคิด “3 ส” คือ

1) สืบหา ว่าพวกเราอยู่กันได้อย่างไร โดยสืบสาวจากความเป็นมาของภาษาที่คล้ายคลึงกับคนเหนือ จากคำเรียกตัวเองว่าเป็นคนยวน นอกจากนั้นพวกเราได้ลงไปเชียงใหม่เพื่อสอบถามผู้รู้ เพราะในพงศาวดารได้กล่าวถึงคนยวนว่าเป็นคนเชียงใหม่ที่อพยพลงมา

2) สืบสานฟื้นฟูรักษาส่งเสริมเผยแพร่พัฒนากลุ่มชาติพันธุ์

3) เสริมสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างกลุ่มวัฒนธรรม “หาเพื่อนเกลอเครือข่ายประชาสัมพันธ์ขยายผล ให้เยาวชนสืบสานทำงานต่อเนื่องมีเรื่องต่อยอด”

กิจกรรมทางวัฒนธรรมที่ทางชมรมพยายามรื้อฟื้นและพยายามจัดประจำปี คือการจัดงานบุญสลากภัต โดยนำเอางานบุญสลากภัตมาเป็นสื่อกิจกรรมตอนกลางวัน ส่วนในเวลากลางคืนจะมีงานขันโตก ภายใต้คำณรงค์ว่า “มาฟู (ฟูต) ยวนกันเต๊อะ” โดยในปีแรกของการจัดกิจกรรม เป็นการรณรงค์ให้เป็นพูดภาษาถิ่น เพราะในปัจจุบันผู้คนมองไม่เห็นความสำคัญของสิ่งนี้แล้ว ส่วนในปีต่อมาเป็นเรื่องผ้าทอพื้นบ้าน ปีที่ 3 เป็นเรื่องการกินอาหารพื้นเมือง ปีที่ 4 เป็นเรื่องศิลปะ “รักศิลป์ไทยวน” และคาดว่าจะใช้แนวคิดเรื่อง “คู่ควรเศรษฐกิจพอเพียง” ในปีต่อไป จากการคลุกคลีงานด้านวัฒนธรรมมาตลอด 13 ปี ที่ผ่านมามีอาจารย์เริ่มทยอยตัวออกมา เนื่องจากมองว่าองค์กรบริหารส่วนตำบลที่มีหน้าที่รับผิดชอบโดยตรงควรจะเข้ามาทำงานในส่วนของการจัดงานประจำปี ทางชมรมคงมีเพียงเป็นผู้ประสานงาน ปัจจุบันกระแสความสนใจจากสื่อสารมวลชนและสาธารณชนหลายสาขาเข้ามาเยี่ยมเยียนหอวัฒนธรรมแห่งนี้ และการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) เข้ามาส่งเสริม จนเกิดการทำโฮมสเตย์ในเรือนไทยที่เป็นเรือนไทยภาคกลาง แต่มีการสอดแทรกลักษณะบางประการที่มีความเป็นไทยวน เช่น ส่วนครัว รั้วตาแสง รั้วตั้งป่อง อ้าน้ำ ส่วนทางเข้า และอุปกรณ์ที่ใช้ในการแสดงของเด็กๆ ชาวไทยวน

2.7.3 พิพิธภัณฑ์ Miyama Kayabuki ประเทศญี่ปุ่น

ภาพที่ 2.3 พิพิธภัณฑ์ Miyama Kayabuki ประเทศญี่ปุ่น

ภาพที่ 2.4 แสดงอาคารพิพิธภัณฑ์ Miyama Kayabuki ในเวลากลางคืน

พิพิธภัณฑ์ Miyama Kayabuki เป็นบ้านมุงหลังคาด้วยใบจาก ซึ่งแสดงออกถึงที่ตั้ง เป็นพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นที่มีการจัดแสดงเครื่องมือ เครื่องใช้พื้นบ้านในสมัยโบราณ จากยุคเอโดะรวมทั้งเครื่องมือในการทำไร่ทำนา และสิ่งที่ใช้ในชีวิตประจำวัน โดยมีการเตรียมการให้ผู้เข้าชมสามารถเข้าไปใช้ชีวิตในหมู่บ้านบนเขาได้ช่วงเวลาหนึ่ง พิพิธภัณฑ์เปิดให้บริการ 10.00 – 16.00 น. หยุดวันจันทร์

ประเด็นที่น่าสนใจของพิพิธภัณฑ์นี้คือ ที่ตั้ง และงานสถาปัตยกรรม ซึ่งอยู่บนเขา และตัวอาคารเป็นอาคารสมัยโบราณใช้วัสดุ และวิธีการก่อสร้างในสมัยก่อน รวมทั้งเรื่องการให้ผู้เข้าชมสามารถ

เข้าไปมีส่วนร่วมกับทางพิพิธภัณฑ์ได้ ซึ่งนับว่าเป็นการสื่อความหมายที่ดีและเวลาที่เปิดให้บริการจะแตกต่างกับพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นกรุงเทพบางแห่งที่เปิดทำการในวันจันทร์-วันศุกร์ ทำให้เสียผู้เข้าชมที่จะเข้ามาชมในวันหยุดสุดสัปดาห์

2.7.4 The York County Heritage Trust รัฐเพนซิลวาเนีย ประเทศสหรัฐอเมริกา

ภาพที่ 2.5 แสดงด้านหน้า The York County Heritage Trust

เป็นพิพิธภัณฑ์ที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ประวัติศาสตร์ในยุค ศตวรรษที่ 20 ได้เก็บสะสมสิ่งประดิษฐ์ในประวัติศาสตร์ของเมือง York County สิ่งที่เก็บสะสมไว้เกี่ยวกับ เครื่องใช้ในบ้าน และเฟอร์นิเจอร์, ภาชนะในครัว, เซรามิค, สิ่งทอ, เครื่องมือทางการเกษตร, ยานพาหนะยุคก่อน, ภาพเขียน สิ่งของหรือสิ่งประดิษฐ์ที่จัดแสดงเหล่านี้มีความสัมพันธ์กับเหตุการณ์ หรือบุคคลในอดีต เช่น เรื่องอุตสาหกรรม, การค้าขาย, สิ่งประดิษฐ์ด้านการเกษตร, การเมือง ที่พบเห็นในเมือง York County

นิทรรศการที่ York County Heritage Trust นั้นเป็นลักษณะชุมชนประวัติศาสตร์ และในบริเวณเดียวกันนั้นมีพิพิธภัณฑ์อยู่หลายแห่งได้แก่

- พิพิธภัณฑ์เกษตรกรรม และอุตสาหกรรม
- บ้าน Bonham
- Colonial Complex
- พิพิธภัณฑ์ดับเพลิง
- พิพิธภัณฑ์สังคมประวัติศาสตร์

ในส่วนเนื้อเรื่องที่พิพิธภัณฑ์เกษตรกรรม และอุตสาหกรรมมีการจัดแสดง ในแบบให้ผู้เข้าชมมีส่วนร่วม เช่นการรีดนมวัวด้วยมือของผู้เข้าชม และนำนมนั้นมาปรุงทานเอง รวมทั้งมีนิทรรศการ แสดงเรื่องนมตั้งแต่ในฟาร์ม มาจนถึงวางบนโต๊ะในห้องครัว

ภาพที่ 2.6 ภาพแสดงสิ่งทอที่จัดแสดงในพิพิธภัณฑ์

ภาพที่ 2.7 แสดงพิพิธภัณฑ์สังคมประวัติศาสตร์

2.7.4.1 Education & Programming –Adult Program

มีกิจกรรม Walking Tours สำหรับผู้ใหญ่ เป็นการเดินสำรวจ และเดินชมพิพิธภัณฑ์ที่วิธีหนึ่งที่ทางพิพิธภัณฑ์เสนอ โดยมีการจัดให้เดินชมรอบเขตเมือง และพิพิธภัณฑ์ต่างๆ โดยสามารถเลือกโปรแกรมได้ เช่น เรื่องการปฏิวัติ และอาณานิคม York หรือ York ระหว่างสงครามกลางเมือง โดยใช้เวลาในการเดินชม แต่ละโปรแกรมประมาณ 45-60 นาที

ภาพที่ 2.8 ภาพแสดงกิจกรรม Walking Tours ของผู้ใหญ่

2.7.4.2 กิจกรรมสำหรับเด็ก

ทางพิพิธภัณฑ์มีการจัดโปรแกรมผู้ดูแลรุ่นเยาว์เปิดให้แก่เด็กนักเรียนมัธยม หรือผู้สนใจเข้ามาทำงานให้กับพิพิธภัณฑ์เป็นผู้ช่วยในพิพิธภัณฑ์ สิ่งที่ได้ก็จะได้กลับไป คือ ได้สนุกกับ

ประวัติศาสตร์ภายในพิพิธภัณฑ์ ได้พบปะผู้คนใหม่ๆ ได้พยายามทำสิ่งใหม่ๆ และได้ใช้เวลาว่างในช่วงปิดเรียนได้อย่างมีประโยชน์

ภาพที่ 2.9 ภาพแสดงกิจกรรม ผู้ดูแลพิพิธภัณฑ์รุ่นเยาว์ของเด็ก

2.7.4.3 กิจกรรมสำหรับครอบครัว

เป็นกิจกรรมการแสดงให้เห็นการดำเนินชีวิตในอดีตในช่วงยุคตอน York เป็นอาณานิคม และช่วงสงครามกลางเมือง โดยจัดกิจกรรมตามช่วงเวลาที่เกิดขึ้นจริงในอดีต โดยมีตารางการแสดงให้ชมตลอดทั้งปี และกิจกรรมนี้เปิดโอกาสให้นักเรียน และเด็กมีส่วนร่วม โดยการเป็นผู้ช่วยผู้บรรยาย ให้ทางพิพิธภัณฑ์ แต่ต้องผ่านการอบรมจากทางพิพิธภัณฑ์เสียก่อน

ภาพที่ 2.10 ภาพแสดงกิจกรรม การจัดแสดงวิถีชีวิตในอดีตของเมือง York

ประเด็นที่น่าสนใจเกี่ยวกับกรณีศึกษานี้ คือ การสื่อความหมายที่ดูเหมือนจริงของทางพิพิธภัณฑ์ เช่น นำของจริงเก่าจริง, ขนาดเท่าจริงมาจัดแสดง รวมทั้งเรื่องการให้ผู้ชมมีปฏิสัมพันธ์ และมีส่วนร่วมกับการแสดงของนิทรรศการต่างๆ เช่น การรีดนมวัว เป็นต้น และเรื่องกิจกรรมต่างที่ตอบสนองกับคนทุกวัย ตั้งแต่วัยเด็ก, วัยผู้ใหญ่ และรวมทั้งถ้ามาแบบกันเป็นครอบครัว

แต่เรื่องที่สำคัญที่สุดคือเรื่องที่มีการให้เด็กนักเรียนในชุมชน และโรงเรียนใกล้เคียงมีส่วนร่วมกับทางพิพิธภัณฑ์เช่น เป็นผู้ช่วยผู้ดูแลพิพิธภัณฑ์ ประเด็นนี้เองจะมีส่วนช่วยให้เด็ก และคนในชุมชนเกิดการมีส่วนร่วมกับทางพิพิธภัณฑ์โดยตรง และยังช่วยทำให้เกิดการอนุรักษ์รักษาแหล่งวัฒนธรรมของตน (York County Heritage Trust. 2552)